

KORNIS PÁL

**A VORONYEZSI FRONT TÁMADÓ HADMŰVELETÉNEK ELŐKÉSZÍTÉSE
A NÉMET „B” HADSEREGCSOPORT DÉLI SZÁRNYÁNAK
(2. MAGYAR HADSEREG, 8. OLASZ HADSEREG RÉSZEI) SZÉTZÚZÁSÁRA
(1943 JANUÁR)**

Negyven esztendővel ezelőtt teljesült be a határoktól 1500 km-re, a Don partján álló 2. magyar hadsereg sorsa. A magyar nép számára — és ez nemcsak azokra vonatkozik, akik átérték a háborút, akik hadiözvegyei vagy hadiárvái lettek a doni katasztrófának, hanem a közben felnőtt új generációra is — még sokáig tragikus emlékeket idéz a XX. század Mohácsa. A megnőtt érdeklődés a közelmúlt története iránt arra mutat, sokan várnak feleletet a máig is sok szempontból tisztázatlan kérdésre, mi történt 1943 januárjában a Felső Don partjától nyugatra, abban a térségben, mely mint a végtelen hómezők síksága él az emlékezetben.

Az igazsághoz tartozik, hogy az elmúlt évtizedekben — kevés kivételtől, főleg szubjektív jellegű feldolgozásoktól eltekintve — nem is nagyon foglalkoztunk a 2. magyar hadsereg tragédiájával. Valahogy szégyenlősen hallgatunk róla, mintha nem lenne része történelmi múltunknak, nem szolgálna tanulságul a ma számára is, mintha nem ott rendült volna meg alapjában először Horthy Miklós fasiszta szövetséghez kötött, szovjetellenes rendszere, és nem onnan indult volna el bizonyos értelemben a nemzeti felemelkedés egy fontos szakasza is, a német győzelmektől elkápráztatott szemek felnyílásának, a nemzeti ellenállás összekovácsolódásának és erősödésének útján.

Jósz szerint két, emigrációban megjelent, a szocialista Magyarországgal szemben álló és a szovjetellenes szellemet tovább folytató, a tudományos ismérveket nélkülöző művön kívül¹ még ma is dr. Horváth Miklós: A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál című, bevezető tanulmánnyal ellátott dokumentumgyűjteménye az egyetlen, amely erről a témáról itthon megjelent. Ez az első ízben 1958-ban kiadott mű napjainkban is az egyetlen forrásmunka (résztanulmányoktól eltekintve), amely a témával való ismerkedést a közönség számára lehetővé teszi. Lektora is, kiadója is voltam, szerénytelenség lenne, ha én dicsérném; megtették ezt sokan mások, azzal is, hogy forrásanyagul használták fel. Jelen tanulmány más szempontból igyekszik közelíteni a kérdéshez. Ismertnek tételezve fel a Horváth és mások által közölt tényanyagot, csupán arra

1 v. *Adonyi Ferenc*: A magyar katona a második világháborúban. Klagenfurt, 1954. Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920–45) I–III. Kiadta és sajtó alá rendezte Dálnoki Veress Lajos vezérezredes. München, 1972. I. k. Harmadik rész. A Doni Magyar 2. Hadsereg megalakulása és annak hadműveletei 1942–43-ban. Írta: Dálnoki Veress Lajos vezérezredes.

törekszik, hogy felvázolja a 2. magyar hadsereg helyét és szerepét a háború akkori eseményeiben, az eredeti és az igazságot hűen rögzítő források alapján megkíséreljen elosztatni néhány olyan tévhitet, amelyek általánosan elterjedtek, bevonultak a köztudatba, egyúttal azonban torzítják a valóságot.

Időszerűséget ad ennek a közelgő évforduló, az, hogy az évek múlásával elkerülhetetlen újabb — akár jóakarató — szépítgetések, az egész helyett csak a töredéknek látása tovább torzítják a valóság képét. Nem a szubjektív emlékek kiiktatása, csupán ezeknek a megfelelő körülmények közé való sorolása, az objektív tényekkel való szembesítése lehet a cél. Ezt a rendelkezésre álló korántsem teljes magyar iratanyag egyoldalúsága teszi szükségessé. Igaz, ezekből a dokumentumokból, korabeli feljegyzésekből és naplókából, a visszatértek jelentéseiből és megállapításaiból, a túlélők visszaemlékezéseiből kirajzolódik a történet képe. Egyetérthetünk mindazokkal a megállapításokkal, amelyek a hadsereg szellemére, a fennállt hiányosságok egész sorára vonatkoznak. Egyetérthetünk azzal, hogy ez a hadsereg pusztulásra ítélt áldozat volt a szovjetellenes rablőháború megnyerésébe vetett tévhit oltárán. Az egykori magyar dokumentumok jelentős része azonban mégsem ad hű képet a történelekről, azokat — nagyrészt készítők felfogása miatt — nem is voltak képesek elhelyezni az események egészében. Részben a készüléskor még nagy dicsőségnek számító „hősi” ellenállást nagyítják fel, megvert katonai vezetők dicsekvő beszámolóit, részben öngazolást kereső, a felelősséget a katonatömegekre hárító, a tényleges körülményeket pedig istencsapásként felfogó szándékok tükröződései.

A szerző önmagát se mentheti fel. A más irányú — bármily fontos és felelőségteljes — elfoglaltság se elég megalapozott mentség arra, hogy az általa megismert adatokat csaknem negyedszázadon át nem tette közkinccsé. Annál inkább, mert sem előtte, sem utána nem kapott egyetlen magyar kutató sem lehetőséget, hogy a korabeli hiteles anyagokat megismerhesse, hogy kezén átfusának mindazok az eredeti anyagok, parancsok, felderítő jelentések, az egykori parancsnokok hadműveleti térképei, egyetlen példányban készült okmányok, melyek bepillantást engednek az események menetébe az elhatározások megszületésétől a végrehajtást rögzítő megállapításokig. Bár nagyon vázlatosan és korántsem az események fontosságának mértékében, a terjedelem szabta lehetőségek korlátain belül igyekszünk hozzájárulni bizonyos tévhitek elosztatásához, ahhoz, hogy ez az eseménysorozat is reális szemlélettel kerüljön közelmúlt történetünk egyre inkább tisztázott kérdéseinek sorába.

Néhány olyan kérdést igyekszünk tisztázni, mint a hadsereg téli felszerelésének hiánya, mely egyedül a felső vezetés bűnének tudható be; az orosz tél szerepének felnagyítása; a hadsereg védelmi arcvonalának túlzott kiterjedésére és a német hadvezetés merevségére való hivatkozás; s végül — az eseményeket soron követve — annak a legendának szétosztatására törekszünk, hogy a 2. magyar hadsereget a szovjet csapatok döntő túlereje söpörte el, és nem a szovjet hadsereg vezetésének magasabb színvonala, a fasiszta hadseregekkel összehasonlíthatatlan szelleme, és nem utolsósorban az egyszerű szovjet katona, aki igazságos háborút vívott, hazája szabadságáért és függetlenségéért harcolt.

I.

Ahhoz, hogy a 2. magyar hadsereg helyzetét és szerepét megérthessük, — közismert tényekre utalva — vázolni kell a szovjet—német arcvonal általános helyzetét 1942. novemberében.

Északon, a szovjet—finn arcvonalon, a Barents tengertől a Finn-öbölhöz terjedő több, mint 1600 km-es szakaszon a nyár eleje óta nem következett be vál-

tozás; a mintegy 25 hadosztálynyi német és finn erővel szemben a szovjet csapatok tartották állásaikat. A Leningrádtól Holmig terjedő 1100 km-es arcvonalon az „Észak” hadseregcsoport, mintegy 45 hadosztály, miután Leningrádot nem tudta elfoglalni, védelembe ment át. A velük szemben álló Leningrádi, Volhovi és Északnyugati Front csapatai a leningrádi ostromzár áttörésére készültek és további támadó hadműveletekre Gyemjanszk és Sztaraja Russza körzetében.

A Holmtól Orjol K-ig terjedő 1000 km-es arcvonalon a 83 hadosztályból álló „Közép” hadseregcsoport védett, ellene a Kalinyini, a Nyugati Front és a Brjanszki Front jobb szárnyának csapatai tevékenykedtek; fedezték a moszkvai irányt és arra kényszerítették a német vezetést, hogy ide erőket vonjon el más frontszakaszokról. A németek ezen a szakaszon, a Rzszev—Vjazma-i hídfőben álltak a legközelebb Moszkvához.

A voronyezsi és sztálingrádi irányban, Livni-től déli irányban mintegy 1300 km-es frontszakaszon a „B” hadseregcsoport harcolt, amelyhez összesen 85 hadosztály tartozott. Állományába a 2. német, a 2. magyar, a 8. olasz, a 3. és 4. román, a 6. német hadsereg, továbbá a 4. német páncéloshadsereg tartozott. Tehát mintegy fele magyar, olasz és román csapatokból állt. A 6. hadsereg és a 4. páncéloshadsereg, miután Sztálingrádot nem tudta elfoglalni, védelembe ment át és csupán a városért harcolt. Az ettől Északra eső szakaszon, általában a Don vonalában és a Don és a Volga közé eső területeken téli védelemre rendezkedtek be, s velük szemben a Brjanszki Front bal szárnya (48. és 13. hadsereg), a Voronyezsi Front és tovább a Délnyugati, a Doni és a Sztálingrádi Front csapatai védtek. November végén a „B” hadseregcsoport déli szárnyából alakult a „Don” hadseregcsoport.

Észak-Kaukázusban a 28 hadosztályból álló „A” hadseregcsoport tevékenykedett 1000 km-es arcvonalon. Vele szemben a Kaukázusi Front csapatai, melyek eltorlaszolták az olajvidék és a tengerpart felé vezető utat, támadásra készültek.

Az arcvonal kiterjedése tehát elérte a 6000 km-t, és azon több mint 250 német és szövetséges (22 román, 14 finn, 10 olasz, 10 magyar, egy szlovák és egy spanyol) hadosztály tevékenykedett. Teljesen sematikusán számolva egy hadosztályra mintegy 25 km-es kiterjedés jutott. A német hadvezetésnek ebben az időszakban a nyáron elszenvedett óriási veszteségek következtében összes tartaléka 12, köztük három páncélos és egy őrhadosztály volt, amelyek közül utóbbiakkal és két gyalogosdandárral csak a főparancsnokság rendelkezett; a fennmaradó nyolc gyalogoshadosztály állt csupán a hadseregcsoport-parancsnokok rendelkezésére.²

Ezt az általános helyzetet kell figyelembe venni, amikor Hitlernek 1942. október 14-én kelt, az 1942/43. évi téli védelmének végrehajtására vonatkozó hadműveleti parancsát és a későbbiekben annak kihatásait vizsgáljuk. Más kiút itt a német vezetés számára nem kínálkozott, ha csak azt nem határozta volna el, hogy az arcvonalat jelentősen lerövidíti és valahová a Leningrád—Gomel—Dnyeper vonalra nem vonja vissza. Ez azonban az egymillió fős veszteséggel járó nyári—ősz-i támadó hadműveletek teljes kudarcának beismerése lett volna, megrendítette volna az egész fasiszta blokkot és a hitleri vezetés belső helyzetét. Nincs itt hely kitérni azokra a bírálatokra, melyekkel a megvert német tábornokok Hitlert utólagosan illetik, de le kell szögezni, hogy a hadjárat tervét, mint az egész szovjet—német háborúét, a kapacitások felméré-

2 A Nagy Honvédő Háború Története. Budapest, 1965. III. k. 14. o.

sét, a hátszág helyzetét a német vezérkar dolgozta ki és amíg az előnyomulás folyt, senki nem is bírálta.

A legfelsőbb vezetés felfogását — és ezt elvben akkor az összes szövetségesek is osztották —, helyzetmegítélését jól mutatja a parancs bevezető része:

„Előttünk áll a téli hadjárat. Ezen belül a keleti front azt a feladatot kapja — a még most is tartó, illetve a szándékolt támadó hadműveletek kivételével —, hogy az elért vonalakat az ellenség minden áttörési kísérletével szemben feltétlenül tartsa.

Az előkészületek a téli hadjáratra folyamatban vannak. Ez a második orosz tél idejében és jobban felkészülve talál minket.

Az orosz az utóbbi harcokban erősen meggyengült és 1942—43 telén nem lesz képes a megelőzőekhez hasonló erőket felsorakoztatni. Ez a tél semmi esetre sem lehet szigorúbb és keményebb, mint a megelőző.

Minden parancsnokságnak és csapatparancsnoknak kötelességévé teszem, hogy a téli előkészületeket a lehető leggyorsabban és legátfogóbban hajtsák végre, megteremtve ezzel a csapatoknak a téli időszak tartamára egyrészt a feladataik teljesítéséhez szükséges alapokat, másrészt a lehető legkedvezőbb életkörülményeket. Ennek érdekében ne egyedül arra törekedjenek, hogy a szükséges igényeket a magasabb parancsnokságoknál jelentsék. Minden csapatparancsnok a rögtönzések valamennyi fajtájával segítsen magán, és teremtsen a kisegítő eszközökkel csapatai számára berendezéseket és könnyítéseket.

Gondot fogok viselni arra, hogy nagyarányú sorozási és mozgósítási intézkedésekkel a harcoló csapatokat megerősítsük és a már 1 1/2 éve szakadatlanul harcoló frontkatonák ezen a télen leváltásra kerülve, pihenőt kapjanak.

Azt azonban elvárom a vezetéstől és a csapatoktól, hogy az elért sikerek büszke tudatával nézzenek az 1942—43-as téli hadjárat elé és hajthatatlan akarattal, szilárdan bízzanak abban, hogy erejükkel az ellenséget e téli hadjáratban is legyőzik ott, ahol az megkísérelné frontvonalunkat megtámadni.

Alapvető követelményeim:

1. A téli állásokat minden esetben meg kell tartani.
2. Mindenhol olyan aktív védelmet kell folytatni, amely az ellenségnek nem hagy nyugtot és félrevezeti szándékaink felől.
3. Ellenséges támadás esetén sem kitérésnek, sem visszavonuló mozdulatoknak nincs helye.
4. A helyi betöréseket ellentámadások és ellenlökések segítségével rögtön fel kell számolni.
5. A nagy betöréseket el kell szigetelni, a saját arcvonal át nem tört részeit feltétlenül, mint sarokpilléreket meg kell tartani, hogy evvel megkönnyítsük az ellenrendszabályokat.
6. Az elszakított és körülvárt részek mindaddig védekezzenek, míg felszabadítják őket.

E követelmények feltétel nélküli végrehajtásáért a parancsnokok nekem felelnek...”³

Ez volt a német vezetés elgondolása 1942—43. teléről, és ennek szellemében adta ki ismert „egy lépést se hátra!” parancsait Szombathelyi, a vezérkar főnöke és Jány Gusztáv vezérezredes, a 2. magyar hadsereg parancsnoka.

³ A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: dr. Horváth Miklós. Budapest, 1958. 106—107. o.

Mindebből világosan kitűnik, hogy a szovjet hadsereget nem tartották képesnek komoly támadó hadműveletek megszervezésére. Hozzá kell tenni, hogy az esetleges szovjet támadással a „Közép” hadseregcsoport szakaszán, a Rzsev—Vjazma-i hídfő felszámolása érdekében számoltak és erre a frontszakaszra erőket is vontak el más szakaszokról. Ezt figyelembe kell venni, ha a „B” hadseregcsoport helyzetét vizsgáljuk.

A Novaja Kalitvától délre húzódó szakasszal most csak annyiban foglalkozunk, amennyiben ez a továbbiakban okvetlenül szükséges. Itt egy mintegy 540 km-es szakaszon a 8. olasz hadsereg egy része, a 3. román hadsereg, a 6. német hadsereg, a 4. német páncéloshadsereg és a 4. román, hadsereg összesen mintegy 50 hadosztálya harcolt a Délnyugati, a Doni és a Sztálingrádi Front csapatai ellen. Itt, a hadműveletek főirányában 12—15 km jutott átlagosan egy német, illetve szövetséges hadosztályra.

Ilyen körülmények között került sor a szovjet csapatok novemberi támadására, mely a sztálingrádi csoportosítás (kb. 22 hadosztály) bekerítésével és a 3. román hadsereg szétverésével végződött. December közepén a szovjet csapatok Novaja Kalitvától délre újabb nagy csapást mértek és a hó végéig szétzúzták a Don középső folyása mentén a 8. olasz hadsereg erőinek egy részét s az ott levő német csapatokat. Öt olasz hadosztályt és 3 dandárt, valamint 2 német és 4 román hadosztályt semmisítettek meg. Visszaverték a Sztálingrádnál bekerített német csapatok felmentésére irányuló kísérleteket és továbbfejlesztették a sztálingrádi ellentámadást. Evvel megnyílt a lehetőség a sztálingrádi csoportosítás likvidálására, arra, hogy hátába kerüljenek az Észak-Kaukázusban harcoló fasiszta csoportosításnak, valamint, hogy tovább a Don mentén, észak felé, új támadó hadműveleteket kezdjenek. A leningrádi ostromzár áttörése és az Észak-Kaukázus felszabadítása, a Rosztov irányában való előretörés mutatta, hogy a kezdeményezés 1942 végére, 1943 elejére az egész fronton a szovjet hadsereg kezébe ment át.

A német vezetés számára nem lehetett kétséges, hogy alaposan elszámította magát, lebecsülte a Szovjetunió erejét, de néhány hadosztály nyugatról való átdobásán, valamint 1942. november 22-én a „Don” hadseregcsoport létrehozásán kívül nem maradt számára más lehetőség, hogy gátat vessen a bekövetkező eseményeknek, mint a végsőkig kitarítás esztelen követelése. A „B” hadseregcsoport állományában így 1942. november végén már csak a 2. német, a 2. magyar hadsereg és a 8. olasz hadsereg részei maradtak. Az olasz 8. hadsereg maradványai az alpesi hadtestből és egy német páncélos hadtestből álltak.

Ez az összesen mintegy 30 hadosztályból álló csoportosítás a Brjanszki Front balszárnyán levő 13. hadsereggel és a Voronyezsi Front csapataival szemben a Livnitől Kantemirovkaig terjedő 500 km-es frontszakaszon vonult védelembé. Tulajdonképpen két nagy csoportosításra oszlottak. A 2. német hadsereg által alkotott voronyezs—kasztornojei és a 2. magyar, valamint a 8. olasz hadsereg által képzett osztrogoszszk—rosszosi csoportosításra.

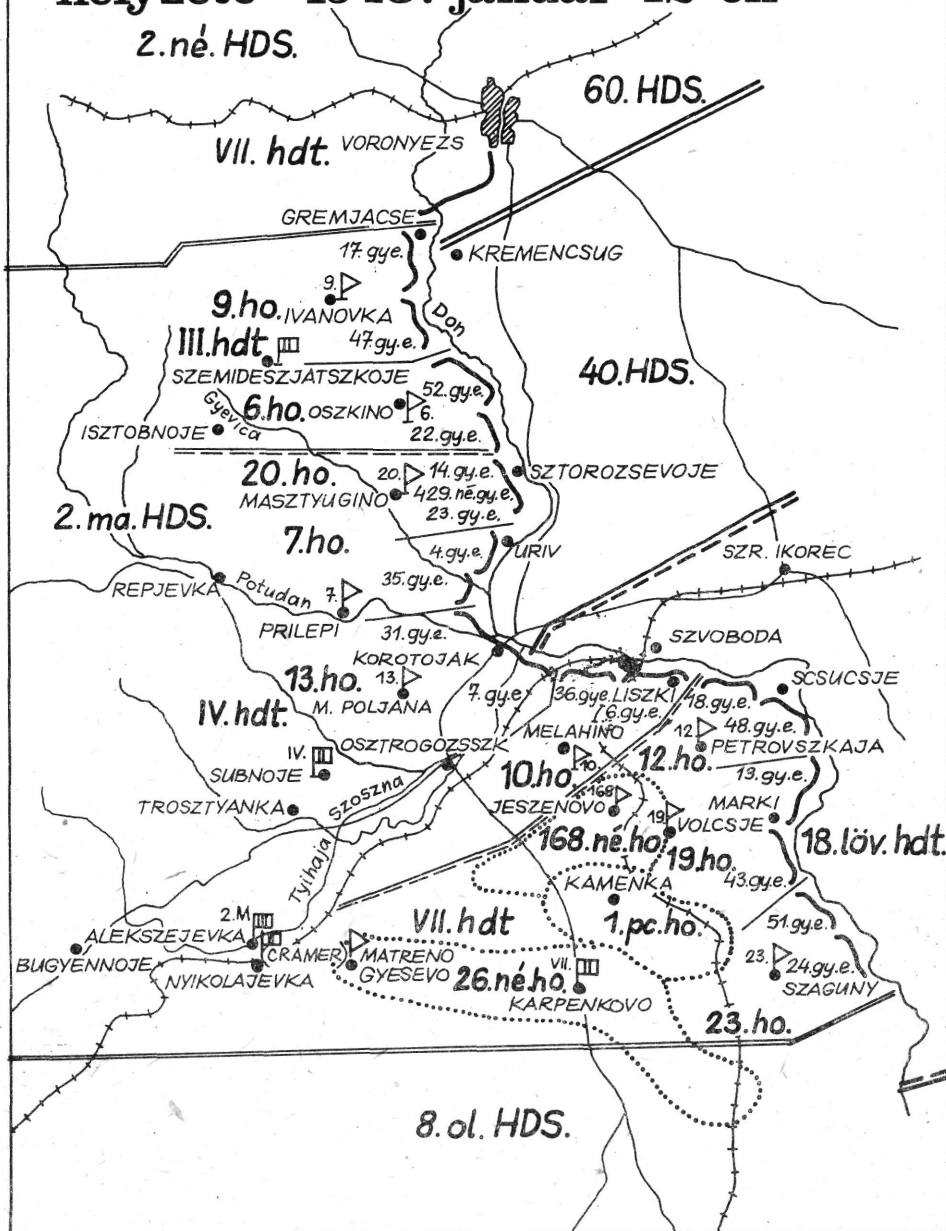
Éppen ezeket határozta el a szovjet hadvezetés a következő lépésként szétzúzni.

II.

A szovjet—német arcvonalnak az a szakasza, melyen a 2. magyar hadsereg is elhelyezkedett, a „B” hadseregcsoport parancsnoksága alatt 1942 július közepére alakult ki. Ez Livnitől délkeleti irányba, a Jelez—Kasztornoje vasútvonalat átvágva Voronyezsig, onnan a Felső Don folyását követve délnek haladt, majd Novaja Kalitvától és Liszki—Kantemirovka vasútvonalat átszelve elérte

A 2. magyar hadsereg és a Voronyezsi Front csapatainak helyzete 1943. január 12-én

2. né. HDS.

Viszocsinov községét és onnan ismét délkeletnek fordult. Összkiterjedése mintegy 510 km volt.

Északi részét Voronyezs-DNy-ig (Gremjacse) kb, 200 km szélességben a 2. német hadsereg (LV., XIII. és VII. hadtest), onnan Pavlovszkig mintegy 200 km-en a 2. magyar hadsereg (III., IV., VII. hadtest és az 1. páncélosadosztály), majd tovább a 8. olasz hadsereg részei védtek.

Velük szemben a Jelez—Kasztornoje vasútvonalig a Brjanszki Front 13. hadserege, majd tovább az 1942. július 7-én Golikov altábornagy parancsnoksága alatt létrehozott és július 14-től Vatutyin altábornagy által vezetett Voronyezszi Front csapatai álltak. A szovjet csapatok ezen a frontszakaszon megállították a német előnyomulást, és aktív harctevékenységgel megakadályozták, hogy a német vezetés innen további erőket vethessen át a sztálingrádi irányba.

Júliustól szeptemberig a szemben álló csapatok szüntelen helyi jelentőségű tevékenységet fejtettek ki, egyes szakaszok többször is gazdát cseréltek.

Július végén a Voronyezszi Front 6. hadserege (pk.: Haritonov vezérőrnagy) sikeres hadműveletet hajtott végre a Don jobb partján Pervoje Sztorozsevoje körzetében. A 25. gárda-lövészadosztály csapatai (pk.: Safarenko vezérőrnagy) 10 km széles és 8 km mély hídfőt foglaltak, melyet a téli hadművelet kezdetéig meg is tartottak.

Szeptemberben a 40. hadsereg (pk.: Popov altábornagy) alegységei visszafoglalták Voronyezs egyik elővárosát, Csisovkát és a város déli részét.

Ami a 2. magyar hadsereget illeti, vele szemben a szovjet csapatok szilárdan tartották a Pervoje Sztorozsevoje—Uriv-i és Scsucyje-i hídfőt, amelynek kiterjedése a 8 km-t nem haladta meg. Míg előbbi felszámolására a magyar hadsereg háromszor is kísérletet tett és ez vagy 25 000 katonájába került, utóbbit nem tartotta érdemesnek arra, hogy likvidálását megkísérelje.

Szeptember végén a Voronyezszi Front csapatai a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának parancsára felhagytak az aktív tevékenységgel és szilárd védelembe ment át. Ekkor vették át a délen a Don nagy kanyarulatáig terjedő arcvonalszakaszt és hozzákezdték az arcvonal műszaki megszilárdításához.

December végén a Voronyezszi Front csapatai a Jelez—Kasztornoje vasútvonaltól a Novaja Kalitváig terjedő szakaszon védtek. A Don jobb partján két hídfőt birtokoltak, a Pervoje Sztorozsevoje-it és a Scsucyje-it. Jobb szárnyukon a Brjanszki Front 13. hadserege, a bal szárnyon a 6. hadsereg tevékenykedett, amely december 20-án a Délnyugati Front állományaiba került.

Ez a hadsereg a megelőző napokban, még mint a Voronyezszi Front balszárny-csapata, december 16-án részt vett abban a támadó hadműveletben, melyet a Délnyugati Front hajtott végre. Szétverte a 8. olasz hadsereget, a német „Hollid” hadműveleti csoportot, valamint a 3. román hadsereg maradványait és három nap alatt felszabadította Kantemirovkát, majd továbbfejlesztette a sikert.

A Voronyezszi Front, melynek időközben, október 22-én ismét Golikov altábornagy lett a parancsnoka (haditanácstag: Kuznyecov altábornagy, törzsfőnök: M. I. Kazakov vörgey.), a Kozinka—Novaja Kalitva 450 km-es terepszakaszon védett. Vele szemben a 2. német hadsereg XIII. és VII. hadtestei, a 2. magyar hadsereg, továbbá a 8. olasz hadsereg alpesi hadteste (2. és 4. hegyi- és 156. gyalogadosztály és néhány német egység) állt. A Voronyezszi Front állományaiba a 38., 60., 40. hadsereg és a 18. önálló lövészhadtest tartozott.

Ilyen körülmények között érkezett el 1942. vége, s a 2. magyar hadsereg ott állt a Donnál, hogy az utolsó emberig való kitartás parancsával felkészüljön a számára kijelölt védőszakasz tartására.

A 2. magyar hadsereg bal szárnya (9. ho.) a 2. német hadsereg jobb szárnyához (323. né. ho.) csatlakozva a Don jobb partját követte. Ez az uralgó part,

mely magasabban fekszik a bal partnál, általában megkönnyíti a szemben levő terep megfigyelését a tűz alatt tartását. A folyó jobb partján, a magyar oldalon a falvak közel estek a Donhoz, jó rejtőzési lehetőségeket nyújtottak. Ez csak azokra a szakaszokra nem érvényes, ahol a magas part kissé eltávolodik a folyó medrétől és előtte árterület fekszik. Kivétel általában csak a szovjet hídfők területe, amelyek megakadályozták a folyóra való betekintést, különösen vonatkozik ez a sztorozsevojei hídfő közepén az otticsihai erdőre, mely uralkodik a környező terep felett. A terep szempontjából tehát egyértelműen kimondható, hogy az a magyar hadseregnek kedvezett, s a Don 150—350 méteres szélessége komoly víziakadályt jelentett. A széles víziakadály télen is víziakadály, mert a támadónak a jégen, teljesen nyílt, fedezéket nem nyújtó terepen kell előremozognia!

Ezen a terepen — megfelelő műszaki munkálatokkal — a védelem szilárddá tehető. Ezekre a munkálatokra július elejétől számítva, több mint öt hónap állt rendelkezésre, de ha csak szeptembertől számítjuk, amikor az arcvonal végleg megmerevedett, akkor is jó három hónap. Nem lehet azt állítani, hogy a védelem kiépítésére nem történtek megfelelő intézkedések és ezek nyomán munkálatok is. Az az általánosan elterjedt tévhit, hogy a magyar katonák védtelesen álltak szemben a támadóval, nem felel meg a valóságnak. A védelem, ha nem is volt mindenütt összefüggő a peremvonal (így is írta elő az akkori harcászati szabályzat), harcokcs- és gyalogság elleni akadályokból, egymással tűzösszekötésben álló és 75—100 méternél nem messzebb eső föld-fa erődökből, lövész- és közlekedőárkok rendszeréből állt. A peremvonal előtt egy-, két- és háromsoros drótakadályok, aknamezők, a harcokcsveszélyes irányokban egy-két soros harcokcs elleni aknamezők voltak. A magaslatok és a lakott helyek megerősített pontoknak voltak előkészítve, utóbbiak általában körvédelemre is alkalmassá téve. A hídfők előtti részek voltak a legjobban kiépítve. Itt alegységként 4x5x2 méteres fedezékek voltak, két réteg rönkkel és 70—80 cm földdel fedve. Ezeket egymással és a föld-fa erődökkel közlekedőárkok kötötték össze. Ez utóbbiak mérete 3x2x2 m volt, tetejüket két réteg rönk és 50—60 cm föld fedte. A géppuskák a kiépített fészkekben voltak, a lövegek be voltak ásva.⁴ Igaz, kilövési lehetőségük korlátozott, mozgásuk pedig — a lóvontatásúaké — megoldatlan volt. A lóállományt ugyanis hátsó teletető állomásokra vitték, hogy takarmányhiány miatt el ne pusztuljanak.

Mégis, ami a műszaki állapotot illeti, azt megfelelőnek nem lehetett nevezni és ebben elsősorban a felső vezetés, de a helyszíni ellenőrzést elmulasztó parancsnokok felelőssége is megállapítható.

A lövész- és közlekedőárkok hálózata még a legveszélyeztetettebb szakaszon se volt megfelelő, különben nincs rá magyarázat, hogy nappal az élelmet nem tudták előrevinni a küzdőknek; a fedezékek nem voltak elég erősek, a drótakadályok és az aknamezők elég hatékonyak.

A mélységekben a helységek — mint az események gyorsan bizonyították — nem voltak megfelelően körvédelemre berendezve és egy sor más hiányosságot is fel lehetne még sorolni. A legfontosabb azt hiszem az, hogy a vezetés nem is fogta fel kellően a műszaki megerősítések jelentőségét a korszerű háborúban, meg valószínűleg az is, hogy igazából nem is hitte, hogy a Vörös Hadsereg mire képes. Az minden esetre nehézséget jelentett, hogy a helyszínen kevés anyag, főleg fa volt fellelhető. A német hadseregcsoport-parancsnokság a műszaki anyagokat sokszor olyan helyeken való átvételre utalta ki, melyek

4 A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára (a továbbiakban: AMO) 203. f., 2843 op., 354. gy. 59.

több száz kilométerre voltak az arcvonaltól és a szállítás megoldhatatlan nehézségekbe ütközött. A magyar hadsereg vezetése azonban nem vette kellően igénybe a rendelkezésre álló helyi lehetőségeket sem. Feltehetően az is szerepet játszott a védelmi munkák elhanyagolásában, hogy a Dont leküzdhetetlen víziakadálnak tartották. Kétségtelen, hogy a magyar hadsereg birtokában volt a Don uralgó partja, a későbbiekben, az átkelés során azonban ez már — a kilövési lehetőségek korlátozottsága miatt — nem bizonyult előnynek.

Hadosztályonként több száz kilométer harc- és közlekedőárkot kellett volna kiásni, sok száz különböző kilövőállást, fedezékeket és óvóhelyeket építeni, aknamezőket telepíteni stb. A munkákat főleg polgári lakossággal és hadifoglyokkal végeztették, a kint levő munkaszolgálatosok elsősorban az akadályleépítésben, utak karbantartásában, szállítások lebonyolításában vettek részt. A munkára igénybe vettekkel szembeni bánásmód azt a látszatot engedte kelteni, hogy a műszaki munka másodrendű, lenézett tevékenység, katonához nem méltó.

Ez azután későbbiekben megbosszulta magát, megbénította a védekezőképességet, elősegítette a pánikot. Hozzájárult ehhez a hozzáértés hiánya is, az, hogy a lőfegyverek elmozdíthatatlannak bizonyultak s rögtön a kezdetben elvesztek. A magyar vezetésnek hónapok álltak rendelkezésére, hogy szilárd védelmet építsen ki, ezt az időt azonban gyakorlatilag veszendőbe hagyta menni. Egyetlen magyarázat, de semmi esetre se mentség, hogy nemcsak a magyar, a német vezetés sem számolt azzal, hogy ezen a frontszakaszon döntő események fognak kibontakozni.

A szovjet felderítés az egész védelmi rendszert rendkívül pontosan felfedte, s így lehetőség adódott annak órákon belüli teljes megsemmisítésére.

A hadműveletek beszüntetése természetesen nem teljes passzivitást jelentett. Mindkét fél rendszeres tüzérségi tüzet lőtt, felderítő vállalkozásokat hajtott végre és a harc egyéb módszereit alkalmazta. Ezek közül itt csak a mesterlövésztevékenységet említem. Decemberben csupán a 40. hadsereg sávjában közel 400 szovjet mesterlövész tevékenykedett, akik az előterepen 3—4 rejtett állást építettek ki és minden mutakozó élő célt megsemmisítettek. Nem egészen három hónap alatt több, mint 5500 tisztet és katonát lőttek ki.

A szovjet tevékenység egyébként sokszor megtévesztést is célzott. November első felében például Voronyezstől északra, a németekkel szemben a Voronyezs folyón színlelték átjárók építését, csapatok átcsoportosítását, gyalogság, tüzérség és harcokcsik átvetését a jobb szárnyra, mintha ott a közeljövőben támadás indulna. A támadás azonban — mely lekötötte a „B” hadseregcsoport csapatait — a Délnyugati és a Déli Frontok szakaszán indult meg a sztálingrádi csoportosítás bekerítésére. A későbbiekben látni fogjuk, hogy még sok megtévesztő manőver történt, ezért azt a véleményt, hogy a magyar hadvezetőséggel szemben a csapatoknál levő tisztek, vagy katonák már karácsonykor tudták, hogy rövidesen szovjet támadás indul, nem szabad komolyan venni. A tényleges támadás előkészítése ekkor még csak a felső vezetők fejében volt meg, a tüzérség váltóállásokból tüzelt, a harcokcsizaj színlelt volt, az időnként meggyújtott fényszórók csak azt a célt szolgálták, hogy légüres területeken csapatmozdulatokat színleljenek, a mozgókonyhák füstjét utánzó tüzeket az ezzel megbízott műszaki csapatok gyújtották.

Folyt azonban tényleges és aktív felderítő tevékenység. Kövessük figyelemmel csupán a támadás megindulása előtti utolsó napok eseményeit.

A 40. hadsereg törzsének hadműveleti jelentései⁵ rögzítik, hogy a magyar csa-

patok december második felében egész sor éjszakai vállalkozást hajtottak végre, raj, szakasz erőkkkel, hogy megállapítsák a védelem csoportosítását, tűzrendszert. A legaktívabb tevékenységet a két hídfő körzetében fejtették ki.

December 21-én 6.00-kor Kosztyenki, 185,6 map. ÉNy-i lejtői (Sztorozsevoje D), 160,2 map. (Goldajevka É) és vasúti híd (Szvoboda D.) körzeteiből kb. szakasz erejű felderítő csoportokkal, mindegyik irányban av., gp., és tü. támogatással a magyarok harcfelderítést kíséreltek meg a védelem peremvonalának felderítése céljából.

December 22-én 2 raj gyalogság (36. gy. e.) üdülő (Divnogorszkij ÉK 2 km) körzetéből kísérelt meg harcfelderítést Kopaniscse (Petropavlovskoje K 8 km) irányába. A harcok eredményeként néhány halottat és sebesültet vesztek, a harcmezőn hagytak két géppisztolyt és rendetlenül visszavonultak déli irányba.

December 24-én két csoport kb. szakasz erőben Pasenykovo és 187,7 map. ÉNy. lejtői irányból felderítési céllal előre mozgott K-i irányban. Az előőrsök tűzzel fogadták, kb. 15 főt vesztek és visszavonult. December 25-én éjszaka és 26-án három csoport, kb. szakasz erőben Pasenykovo 175,6 map. (Sztorozsevoje D) és 179,9 map. (Scsucsje D 2 km) körzetből kísérelt meg harcfelderítést K-i és D-i irányba, de nem ért el sikert, veszteségeket szenvedett és visszavonult.

Az arcvonal többi szakaszain a magyar csapatok gyér aknavető- és tüzérségi tüzet lőttek a szovjet védelmi szakaszokra és a Donon való átkelési körzetre, egyes szakaszokon védelmi munkákat végeztek és az utak megtisztítását a hőtől.

A szovjet csapatok Vosztrikovo körzetében a 6. ho. 52. gy. e-ből, Kosztyenki körzetében a 47. gy. e. 2. zj.-ből. (9. ho.) ejtettek foglyot. Borscsevo körzetében két katona átmant az 52 gy. e.-től (az egyik lovas szd.-tól) a 141. löv. ho.-hoz.

A 25. gd. ho. Pervoje Sztorozsevojenál foglyot ejtett a 20. ho. 14. gy. e-ből, Orehovaja ligetnél a 4. gy. e.-ből. December 27-én két katona átmant a 14. gy. e.-ből Sztorozsevoje, 176,3 map.-nál.

A Voronyezsi Front csapatai december 20—31. között a magyar csapatoknak jelentős veszteséget okoztak. A 40. hadsereg 951 katonát (ebből 666-ot mesterlövészek), 35 géppuskát, 2 löveget, 18 járművet, 15 föld-faerődöt, 11 fedezéket és 5 figyelőt semmisített meg. Szétverték kb. két zj. gyalogságot, 30 járművet teherrel, 8 foglyot ejtettek és 4 üteg tüzét fojtották el. A 18. lövészhadtest egy aknavető tüzét fojtotta el és 73 katonát semmisített meg (57-et mesterlövészek).⁶

A tevékenység január első napjaiban még fokozódott. Január 1-én egy kb. 60 főből álló osztag erős tüzérségi és aknavetőtűz fedezete mellett Alekszandrovka körzetéből megrohmozta a 141. löv. ho. tanzászlóaljának 1. századát és jobb szárnyát visszaszorította. A szd. pk., Boranov fhdgy., ellenlökést hajtott végre és visszaállította az eredeti helyzetet.

Más magyar alegységek a sztorozsevojei hídfő körzetében erődítési munkálatokat, a 185,6 map. DNy-i lejtőin (Uriv É 3 km) aknásítást, a 162,3 map. Kalakova térségében (18. löv. hdt.) árokásást folytattak.

Január 2-án ugyancsak Alekszandrovka felől kb. 10 fős felderítő csoport kísérelt meg erőszakos felderítést a Kamenka—Verhovszkoje-től ÉNy-ra levő ligetre.

A 18. hdt. a 309. löv. ho. felderítő osztagával erőszakos felderítést folytatott a 177,4 map. elfoglalására (csucsjei hídfő), de erős magyar tűzbe ütközött és 44 halottat, 122 sebesültet veszelve visszavetették.

6 A Voronyezsi Front törzsének 009. sz. napijelentése. AMO 203. f., 2843. op., 439. gy.

Január 3-án 2.00-kor Goldajevka É ligetből egy szakasz erejű magyar felderítő csoport a 107. löv. ho. 516. löv. e. szakaszán a peremvonal ellen indított sikertelen vállalkozást. Ugyanitt egy másik, 12 fős csoport a 160,2 map. irányából behatolt a szovjet védelem peremvonalába, kézigránátokat dobott, foglyul ejtett 2 vöröskatonát és golyószórótűz fedezete mellett visszatért.

23.00-kor egy másik, kb. 60 fős csoport erős géppuska- és géppisztolytűz fedezete alatt Borscsevo irányából Kamenka—Verhovszkoje irányba kísérelt meg harcfelderítést, melyet erős tüzérségi tűzzel vertek vissza. Ugyanitt 4-én 6.30-kor egy 15 fő erejű csoportot vertek tüzérségi és aknavető-tűzzel vissza. 13.00-kor egy kb. század erejű csoport (22. gy. e.) 81,4 map. (Pasenykovo D) — 89.0 map. irányából a 141. löv. ho. ellen kísérelt meg felderítést; erős tüzérségi és aknavetőtűz után, átkelve a Donon, megtámadta a Don keleti partján levő harc-előőrsöt és erős tűzharc után vonult csak vissza.

Január 5-én a 40. HDS. szakaszára erős tüzérségi és aknavető tűz zúdult Pognovo erdő, Kamenka ÉNy. Verhovszkoje Osztalnoje tanya, erdő, Ticsiha Ny-ra. Mosztjuski és Korotojak körzetében védelmi munkák folytak. A 18. löv. hdt. területén 4,30-kor a 309. löv. ho. alegységei ellen kíséreltek meg felderítést, két, kb. 40—40 fős csoporttal a 177.4 map. körzetébe, ugyanitt 17—20 óra között kb. ezred erejű gyalogság összpontosult. 21.00—21.30-ig erős tüzérségi tűzef löttek Kamenkára és Verhovszkoje-ra.

Január 6-án szovjet felderítő csoportok Pervoje Sztorozsevoje, Goldajevka, Gyevica irányában tevékenykedtek és a 87.3 map. körzetében a 7. k. ho. 35/1. zj-ából, Scsucyje-nál a 12. ho. 48. gy. ezredéből ejtettek foglyokat.

A 40. HDS. sávjában 2.00-kor egy kb. 12 fős felderítőcsoportot vertek vissza, mely a 160,2 map. irányából Davidovka irányába működött. A 18. hdt. területén 7.20-kor tüzérségi és aknavető támogatás mellett két 15—20 fős magyar csoport a Kosztamarovo-tól Ny-ra levő ligetek térségéből átkelt a Donon és a 219. löv. ho. peremvonala ellen indított felderítést Pokrovka ÉNy-i szegélye és Grany D irányokba.

Január 7-én 7.00-kor tüzérségi és aknavető előkészítés után Koloverty körzetéből század erejű gyalogság erőszakos felderítést végzett a 219. löv. ho. ellen a 75.5 map. irányába. Miután heves harcban visszaverték, két sebesült őrzetetőt (23. ho., 32. gy. e.) hátrahagyva 9.20-ra visszatért kiindulási állásaiba.

21.00-kor szakasz erejű csoport a 25. gd. löv. ho. sávjában hajtott végre felderítést a 175,6 map. ÉNy-i lejtői irányából a 187.7 map. ÉNy-i lejtői irányába. Erős tűzzel utasították vissza, halottakat és sebesülteket vesztett.

Január 8-án 7.00-kor tüzérségi és aknavetőtűz fedezettel egy kb. 50 fős csoport hajtott végre felderítést Borscsevo irányából Kamenka—Verhovszkoje D-i szegélye irányába.

21.00-kor kb. 20 fős csoport a 107. löv. ho. ellen kísérelt meg felderítést üdülő (Szeljavnoje Ny 2 km) körzetből Kopaniscse irányába. A tanzászlóalj tüze verte vissza.

Ugyanezt január 9-én 21.00-kor megismételte. 24.00-kor kb. 50 fővel a 141. löv. ho. ellen kíséreltek meg felderítést Kosztyenki körzetéből.

21.48-kor kb. 30 fős felderítő csoport a 309. löv. ho. ellen hajtott végre felderítést a 177.4. map. körzetében (scsucyjei hídfő). Visszatérésük után halottat hagytak vissza a 12. ho. 18. gy. ezredéből.

Január 10-én 5.00-kor megismételték kb. 20 fővel a 141. löv. ho. elleni felderítést és rejtve behatoltak a peremvonalba is, ugyanezt 24.00-kor kb. 50 fős csoporttal megismételték, de akkor erős tüzérségi és aknavetőtűzbe ütköztek.

Január 11-én 5.00-kor újabb 20 fő próbálkozott felderítéssel a 141. löv. ho. ellen, Borscsevo-tól K-i irányba.⁷

Mindebből látható, hogy a 2. magyar hadsereg 1942. végén, 1943. elején nem — mint ahogy arról az egyoldalú visszaemlékezők beszélnek — egyszerű folyamfigyelést folytatott, hanem igyekezett (a légifelderítésről nem is beszélve) a szemben álló erőket felfedni, azok szándékait kipuhatolni.

Sok utólagos magyarázat, közte Dálnoki Veress Lajosé is, szemrehányással illeti a magyar felsőbb vezetést, hogy nem hitt a csapatok jelentéseinek, nem számolt a meginduló támadással. Ha aktív harctevékenységet feltételezett is, azt helytelen irányban várta és bízott abban, hogy azt saját erejéből vissza tudja utasítani. Anélkül, hogy a német vezetést — amelynek valóban szélesebb áttekintése lehetett és elmulasztotta a megfelelő tájékoztatást — fel akarnánk menteni, meg kell érteni, hogy az adott helyzetben nem sokat tehetett. Miután tartalékai nem voltak, visszavonulni nem akart, talán úgy ítélte meg, hogy a magyar vezetés teljesebb tájékoztatása pánikhangulatot keltene, csökkentené a sikerbe vetett reményt, amely pár hónappal előbb még nemcsak a magyar katonai, de a politikai vezetésben is általánosan elterjedt volt. A magyar hadsereg visszavonása egyébként nemcsak szovjet katonai erőket szabadított volna fel (Hitler miatt a csatlósokat engedte volna kiszállni?), hanem még nagyobb veszélybe hozta volna az ettől délre, de különösen északra levő arcvonalakat, ahol még mindig reménykedhettek a kitartásban s evvel a moszkvai irány megtartásában. Abban azonban mind a két vezetés, a katonai is, a politikai is azonos álláspontot foglalt el, hogy nem feltételezte az akkor már rendelkezésre álló szovjet katonai, de főleg hadigazdasági erő meglétét. A magyarázatok a szövetségesegek segélyszállítmányaira hivatkoznak, ezek jelentőségét azonban nemcsak alábecsülni, túlbecsülni se szabad. A 2. magyar hadsereget is szovjet ruhában, szovjet fegyverekkel, tegyük hozzá, ekkor még a háború addigi keserves tapasztalatain alapuló szovjet hadművészet, hadműveleti vezetés és a harcászathoz kialakult elvek alapján érték meg.

A magyar katonai vezetést súlyos és menthetetlen hibák, bűnök egész sora terheli. Itt és most nem kívánunk ezekre részletesebben kitérni. Ha azonban végigkövetjük a szovjet hadműveleti terv kialakulásától a végrehajtásig eltelt eseményeket, el kell ismerni, legkevésbé azok felismerésének hiányáért és a felderítés elmulasztásáért vádolható. Dálnoki Veress arról ír, hogy „a magyar felderítés elégtelensége több ízben megmutatkozott. A vezetés általában figyelmen kívül hagyta a csapatok jelentéseit. Viszont elfogadott olyan felderítési eredményt, mint az előbbieken említett vezérkari századosi repülést (Lajtos vk. szds. jan. 11-i felderítő repüléséről van szó, mely egyik hídfőben sem tudott se számottevő erőket, se mozgást megállapítani — K. P.), holott az Uriv-i hídfőben már akkor több, mint 4—5 hadosztály, páncélos erők és hatalmas tüzérség várta készenlétben a támadás elrendelésének időpontját s az is bebizonyosodott, hogy a csapatok felderítése volt ahelyálló, aminek egyébként egészen természetesnek kellett volna lenni”.⁸ A későbbiekben az olvasó is megbizonyosodhat arról, hogy nem Dálnoki Veressnek van igaza.

Mielőtt azonban rátérnék a hadművelet előkészítésének ismertetésére, két elterjedt nézettel kell még szembenézni: a 2. magyar hadsereg téli felszerelésének és az orosz tél hatásának, valamint a 2. magyar hadsereg arcvonala kiterjedésének kérdésével.

⁷ Uo.

⁸ Dálnoki Veress: i. m., I. k. 371. o.

Az orosz tél valóban nem a Hawaii-szigetek örök tavasza. Ez azonban nem 1943 januárjában vált közismertté. Egy hadsereg vezetésének nincs mentsége arra, ha harcosai és technikája nincs megfelelően felkészítve az időjárás viszontagságaira. A magyar vezetés erre nem fordított kellő figyelmet. Hitler, amikor 1941 novemberében franciaországi szabadságról különrepülőgépen hozatta el a Wehrmacht főzenemesterét, hogy ő vezényelje a moszkvai bevonulást, még arra készült, hogy a nagy tél beállta előtt befejezi a háborút. 1942-ben a magyar hadvezetés ilyesmire már nem számíthatott. A magyar fegyverek nem voltak alkalmasak téli harcra, a lovak kevesebbet bírnak ki, mint az emberek. Ez a magyarázata, hogy a technika mozgásképtelenné, használhatatlanná vált, mielőtt egyáltalán alkalmazni lehetett volna. Az emberekkel azonban kicsit másképp állt a helyzet. Ha talán nem is kellő számban, de nem igaz, hogy téli ruházat nem áll rendelkezésre. A visszavonulás során felgyújtott raktárakban tízezerszámra álltak a nemezcsizmák és egyéb téli védőeszközök. A fejtűket, amiket egyébként lehetett volna használni, a térdükre, könyökükre húzták a katonák amikor hozzájutottak, mert nem tudták mit csináljanak vele. A csizmák között talán 41-es volt a legnagyobb számú, jóval kisebb, mint a magyar katona átlagos lábmérete. Az igazság azonban az, hogy nem is szándékoztak a téli felszerelést a csapatoknak kiosztani. Lehetne ezt hanyagságnak felfogni, de a teljességhez az a felelős hadbiztostól elhangzott magyarázat is hozzátartozik, hogy azért nem adták ki, mert a németek 1941-ben Moszkva alatt rengeteget elvesztettek, s nem akarták kitenni magukat annak, hogy a hadsereg anyaga veszendőbe menjen és avval ne tudjanak elszámolni. A nem harcban, hanem a hőmezőkön elszenvedett halálért ezért ugyancsak a hadsereg vezetését terheli a felelősség.

Indokoltnak tűnik emlékeztetni arra is, hogy — amíg saját bőrükön a telet nem érezték — a vattaruha és a halinacsizma a „bolsevik nyomorúság” jelképe volt, legalábbis a sajtóban és a filmhíradóban. Azt jelképezte, hogy a „bolsevista uralom” alatt megszűnt a rendes ruha és nincs bőr. Igaz, a német és a magyar nemezcsizma sokkal szebb volt (az olaszok kiszögezték hegymászó bakancsairól nem is beszélve), de a bőrtalp vezeti a hideget, az egy darabból préselt orosz halinacsizmában azonban melegen marad a láb. Hasonló a helyzet a vattaruhával, ami nemcsak melegebb, de a mozgékonyt is gátolja.

Most nem akarok olyan — egyébként közismert — körülményekre rámutatni, hogy a szovjet csapatok harcászati kiképzése sokkal jobb, erkölcsi-politikai állapotára összehasonlíthatatlanul magasabbrendű volt — erről a Don menti magyar vezetés nem sokat tehetett. Ami azonban nagyrészt rajta múlt: nem látta előre a téli körülmények között vívott harc sajátosságait. Sem az eszközöket nem teremtették ehhez elő, sem a kiképzést (pl. a síkiképzés) nem állították ennek szolgálatába. A szovjet lövészcsapatok tudtak síelni és megvolt az ehhez szükséges felszerelésük, a géppuskákat és aknavetőket szánokon mozgatták, a szállítóeszközök hólapátokkal rendelkeztek, a gépkocsik két hólánckészlettel voltak ellátva stb. Így tudták biztosítani, hogy hótörzsek ne hátráltassák a támadó csapatokat és hogy előre tudjanak mozogni a hőmezőkön, amelyekbe a magyar katona belefulladt.

Még egy legendáról. Jány — 45°-ot emleget, van aki 50-et is, általánosan elterjedt a — 42°. Aki volt már igazi hidegben, tudja, hogy azt az ember valójában nem tudja érzékelni. Ha valaki tartósan a szabadban tartózkodik megfelelő védőöltözéssel nélkül, annak csaknem mindegy, hogy —20 vagy —30° van. Megérezni — ez saját tapasztalatom — hőmérséklet — 36°-ot lehet, akkor megfagy az ember szeme, a hulláéhoz hasonlóan üvegessé válik. Látni azért lehet vele, csak a ránk tekintő ilyen szem nagyon furcsa. Nos, ilyen hideg nem

volt 1943. januárjában a Don vidéken. A Voronyezsi Front törzsének napijelentései a reggel 10 és az este 22 órai hőmérsékletet pontosan rögzítik. Eszerint a hőmérsékleti értékek a következők voltak:⁹

	10.00	22.00
1943. jan. 10.	— 7— 9	
11.	—11—13	
12.	—15—19	
13.	—20—25	
14.	—20—25	—18—21
15.	—20—25	—17—19
16.	—23—29	—20—26
17.		—19—25
18.		—18—23
19.	—14—17	—14—16
20.	—15—17	—12—15
21.	—12—17	— 8—11
22.	—12—15	—19—21
23.	—15—23	— 7—12
24.	— 6— 7	—16—20
25.	—21—26	—16—23
26.	—19—22	—16—19
27.	—22—28	—14—19
28.		—18—22
29.	—18—23	—13—18
30.		—10—15
31.	— 9—13	

A leghidegebb nap tehát január 16-a volt, feltételezhető, hogy hajnalban valamivel -30° alá süllyedt a hőmérséklet. Ezt sem kevés kiállni, de felesleges még tízet hozzátenni.

A 2. hadsereg arcvonalának nagy kiterjedését és kiépíthetlenségét is meg kell röviden vizsgálnunk, ha el akarjuk oszlatni a teljes felelősség és a magasabb vezetés nagyfokú hozzánemértésének elkendőzését célzó legendákat. Azoktól származnak ezek, akik annak idején mélységes csodálattal voltak eltöltve a német (és a magyar) vezetés magasabbrendűségéről és a katonatiszti hivatást az urak privilégiumának tekintették. Az esetleges szovjet sikereket pedig kizárólag a tömegek hatalmas túlsúlyának tudták be.

Ami a kiépíthetlenséget illeti, azt részben cáfoltuk, részben az elvégzett munkák nem megfelelő minőségére hivatkoztunk. Akik arról beszélnek, hogy a szükséges műszaki munkálatokat lehetetlen volt elvégezni, emlékeztetjük arra, hogy az egykori szabályzat szerint egy zászlóalj védőkörletének műszaki megerősítése 1000 m átlagos szélesség és mélység (!) esetén 500 fővel számolva, tehát a zászlóalj saját erőivel, fészekkel, mélyített lövészgödörrel, óvóhelyekkel, akadályokkal és összekötő árkokkal 33 munkaóra (3 nap), egy óvóhely elkészítése 7 fő 4 órai, egy figyelő megépítése 5 fő 6—8 órai munkája. Könnyű utánagondolni,

⁹ 9 AMO 203. f., 2843. op., 439. gy. — A hiányzó értékek az én mulasztásom következményei. Utólag nem tudom megállapítani azokat.

hogy a rendelkezésre álló idő alatt — megfelelő követelmények esetén — hány-szor lehetett volna az állásokat jól kiépíteni.

A 2. magyar hadsereg arcvonalának kiterjedése a Don mentén legfeljebb 200, inkább azonban csak 190 km volt. Tudjuk, hogy ezt első lépcsőben kilenc könnyű hadosztály, a védelemben szintén résztvevő 429. német gyalogezreddel együtt 19 gyalogezred védte. A második lépcsőben elhelyezett, az 1. páncélos-hadosztályt is magába foglaló Cramer hadtestet (két gy. ho., egy páncélos csoport 60 db harckocsival és egy 40 löveges rohamlöveg-osztállyal) most ne számoljuk. Az első lépcsőben tehát 19 gyalogezred, azaz 57 gyalogzászlóalj foglalt helyet. A kerékpáros és huszár alegységeket, amelyek ugyancsak gyalogságként kerültek bevetésre, hasonlóképpen elhanyagoljuk. Ha már most teljesen sematikus akarunk számvetést készíteni, vegyük elő a Horthy hadsereg harcászati szabályzatát. Abban a következőket találjuk: „védelemben a század a saját és a nehéz fegyverek, valamint a tüzérség támogatásával (ez a szervezetszerű fegyverekre vonatkozik — K. P.) még kb. 1500 m széles kiterjedésben is biztosan visszaverheti az ellenség támadását...”, majd másutt: „A főellenállási övet — a védőállás főrészt — a gyalogság fegyvereinek tűzrendszere, a szélességbe és mélységbe rendszertelenül tagozott fészkek és támpontok alkotják. A fészkek és támpontok azonban nem alkotnak sohasem zárt rendszert... A folyó akadályok jellege megkönnyíti a védelmet...” Ennyi talán elég is ahhoz, hogy — ismétlem — sematikus számítással bizonyítsuk, hogy ha csak 3 km-t számítunk zászlóaljanként, ami a megfelelő tartalék képzését is lehetővé teszi $57 \times 3 = 171$, plusz a teljesen elfogadható 30 km-t hézagokra számítva, máris eljuttottunk 200 km fölé, azaz a védelem szélessége már nem tűnik elképzelhetetlenül túlzottnak. A fenti számításnak mindenképpen van egy hibája: ha a zászlóaljknál század erejű 2. lépcső képezhető is, az ezredeknél csak gyenge tartalékok állnak rendelkezésre.

De van még egy megjegyzés is: az ideálisként megszabott kiterjedések csak a főirányokra érvényesek, a front egész szélességében meg sem közelíthetők, ezeknek a szükségessége sem áll fenn. A 2. magyar hadsereg arcvonala pedig nem feküdt főirányban, ha nem is az volt a helyzet, mint 1941-ben, mikor az 1. gépkocsizó dandár a Dnyeper-menti folyambiztosítás alkalmával egy héten keresztül 102 km széles arcvonalon rendezkedett be védelemre, s ezalatt az 1. gk. zj. 47 km, a 2. gk. zj. 23 km, a 3 gk. zj. 30 km szélességben biztosított. Ez is mutatja, hogy a szélességi kiterjedést nem lehet mereven megítélni.

Nézzük most ugyanezt a kérdést más oldalról. Felületes összehasonlításnak kínálkozik, mégis érdemlegeset mutat, hogy a 2. magyar hadseregtől nem nagy távolságra, de fontosabb irányban védő, ugyancsak a „B” hadsergcsoport állományába tartozó német 68. gy. ho. védelmi kiterjedése (5—6 zj.-jal) Szinje Lipjaginál 18—20 km volt, a 340. gy. ho. é (8—9 zj) 24 km, a 377. gy. ho.-é 22 km, zászlóaljanként átlagban ugyancsak 3 km.¹⁰

A német LV. hadtestnek a 13. szovjet hadsereggel szemben fekvő védőszakaszán egy zászlóaljra ugyancsak három km-es védőszakasz jutott.¹¹

A Brjanszki Fronttal szemben 1943. február 1-én a németeknek 259 km-es arcvonalon hét gyaloghadosztálya és két harckocsihadosztálya volt, egy gy. ho.-ra 34 km széles védelmi sáv jutott. Ebből a 13. HDS-gel szemben 60 km-es arcvonalon az 1. lépcsőben két gy. ho. (10 300 fő), 21 zj, a 2. lépcsőben egy gy.

¹⁰ A Voronyezsi Front és a hadseregek támadó hadműveletének terve, stb. AMO 203. f., 2843. op., 354. gy. 17. o.

¹¹ A 13. hadsereg csapatainak harctevékenysége a Kasztornoje-i és Orel-Kurszk-i hadműveletében. AMO 361. f., 6079. op., 222. gy., 17. o.

ho. (5000 fő), 9 zj. védett.¹² Ennyi állt rendelkezésre. Nem valami különös magyargyűlölet vezette br. Weichs vezérezredest, aki személy szerint nem is volt illojális, hanem a rendelkezésre álló erőket kellett elosztania. A szovjet okmányok szerint egyébként a magyar hadseregtől délre eső szakaszon sem volt nagyobb az olasz—német csapatok sűrűsége, mint Jány arcvonalszakaszán, sőt helyenként a 30 km/ho.-t is elérte. A főerők már Sztálingrádnál voltak bekerítve, vagy azokat próbálták felmenteni!

Végül vegyük, csupán az összehasonlítás kedvéért, a másik oldalt. A háborúnak ebben az időszakában a szovjet elvek főirányban ugyancsak 2—3 km-ben szabták meg a zászlóalj-védőkörletek szélességét. A gyakorlatban Sztálingrádnál, 1942 nyarán az egy hadosztályra eső védelmi sáv szélessége 15—18 km volt, de a 196. lövészhadosztályé pl. 30 km, holott a szovjet lövészhadosztályok létszáma jelentősen alatta maradt a magyar könnyű hadosztályokénak, s ebben az időszakban a lövészszázadok tűzereje közt se volt lényeges különbség (magyar: 150 puska, 12 golyószóró; szovjet: 103 puska, 12 géppisztoly, 18 golyószóró).

1941-ben a 316. lövészhadosztály, melyet a legendás Panfilov-hadosztályként ismerünk, a Vokalamaszkhhoz vezető utak védelmében 41 km széles arcvonalon védett, mindhárom ezredével az első lépcsőben, úgy, hogy egész védelmi rendszere egyetlen vonalban elhelyezett század-védőkörletből állt. Öt lövege jutott egy kilométerre és nem választotta el egy széles folyó az ellenségtől, amely nagy túlerővel szakadatlanul rohamozta. Még egyetlen, de nagyon konkrét összehasonlítás: a sztorozsevojei hídfőben a magyar csapatokkal szemben a lövészszázadokra 2—3 km-es arcvonal jutott, s köztük 1/2 km-ig terjedő rés volt. Az egymással szemben álló csapatok aránya mintegy 2:1 volt a 2. magyar hadsereg javára. Ilyenek voltak 1943. januárjáig az erőviszonyok. Ily módon általánosságban beszélni a védelmi sáv szélességéről és az abból fakadó feladatok megoldhatatlanságából — nem vonva kétségbe a nehézségeket — legalábbis mellébeszélés. A 2. magyar hadsereg katasztrófáját az éghajlati és terepviszonyokkal, meg a szovjet csapatok döntő túlsúlyával magyarázni nemcsak történelemhamisítás, hanem a valódi — politikai és katonai — bűnösök felelősségének eltussolása is, gúny üzése az ország igazi érdekei ellen pusztulásba hajszolt, koncul dobott másfél-százezer halott emlékéből.

III.

A 2. magyar hadsereg elleni támadás először 1942. november végén merült fel, mikor Zsukov hadseregtábornok, a Főhadiszállás képviselője, a sztálingrádi ellentámadás megszervezése után felkereste a Voronyezsi Frontot, hogy benyomást szerezzen a helyzetről. Moszkalenko marsall, aki vezérőrnagyként 1942. október 22-én vette át a 40. hadsereg parancsnokságát, írja le emlékirataiban,¹³ hogy a 40. HDS-nél is megjelent. Kiment a peremvonalba, először a sztorozsevojei hídfőben, a 25. gd. löv. ho. sávjában az alárendelt parancsnokokkal együtt személyesen derítette fel a tűzrendszert és a megközelítési lehetőségeket, a magyar csapatoktól 80—100 méterre. Még a magyar 5—6 főből álló őrcsoportok felvezetését is végignézte. Tudták, hol húzódik a magyar hadtestek közötti sávhatár. Részben ezért, részben uralgó helyzete miatt ekkor szemelték ki a 185 map-ot, Orehovo-liget, mint az áttörés kulcspontját. Sorra azonban, mint már

¹² A Brjanszki Front harctevékenységének naplója. AMO 202. f., 5. op. 1389. gy. 117. o.

¹³ K. Sz. Moszkalenko: Na Jugo-zapadnom napravlenii (A délnyugati irányban). Vojenizdat, Moszkva, 1979.

említettem, a tormoszini csoportosítás elleni támadás került, így ezen a szakaszon főleg megtévesztő tevékenység folyt. Csapatösszevonásokat színleltek a sztorozsevojei hídfőből Korotojak irányába és Szvoboda vasútállomás körzetéből. Átjárókat nyitottak az előterepen, aknamentesítést folytattak, főerők összpontosítását színlelték, parancsnoki szemrevételezéseket, utak előkészítését végezték félrevezetés céljából. Így december első felében a németek nem dobtak át tartalékokat erről a frontszakaszról. Később, mikor a német vezetés belátta, hogy a sztorozsevojei tevékenység elterelő jellegű, nem vette akkor sem komolyan, amikor már valóban folytak a támadás előkészületei. Igaz, ekkor a szovjet csapatok a megtévesztő tevékenység színhelyét északabbra, Voronyezs térségébe tették át.

A 2. magyar hadsereg sorsa 1942. december 20-án pecsételődött meg. Ekkor adta ki a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása direktíváját a Voronyezsi Front parancsnokának, hogy három hét alatt készítsen elő és 1943. január közepén indítson hadműveletet az ellenség Osztrogozsszk—Rosszos körzetében levő magyar—olasz csoportosításának szétzúzására a következő alapvető feladatokkal:

a) a 2. magyar hadsereg és a 8. olasz hadsereg szétzúzása és foglyul ejtése (III., IV., VII. magyar hadtestek, összesen hét gy. ho., négy olasz és 1—2 német gy. ho.);

b) a Liszki—Kantemirovka vasútvonal felszabadítása;

c) elfoglalni (lövész csapatokkal) az Arhangelszkoje, Repjevka, Bugyennoje, Valujki, Urazovo, Pokrovszkoje vonalat;

d) elfoglalni (előrevetett egységekkel) Valujki, Urazovo vá., Csernyanka, Pokrovszkoje körzeteit, megakadályozni az ellenséget erőinek átcsoportosításában a Kasztornoje—Valujki vasútvonal-szakaszon.¹⁴

Ugyanakkor a Délnyugati Front parancsnoka, Vatutyin, parancsot kapott, hogy a Voronyezsi Front támadásának délről való biztosítására a Haritonov vörgy. vezetése alatt álló 6. hadsereggel egyidejűleg törjön előre Pokrovszkojéra.

A Főhadiszállás elgondolása tehát az volt, hogy a Voronyezsi Front balszárnyával és közepével szétveri a Voronyezstől délre, Kantemirovkaig elhelyezkedett ellenséges csoportosítást, felszabadítja a Liszki—Kantemirovka vasútvonalat, melyre egy későbbi Rosztov és az Észak-Kaukázus felszabadítására irányuló hadművelethez szüksége van, és átvágja a németek utánpótlását szolgáló Jelez—Vorosilovgrád vasútvonalat.

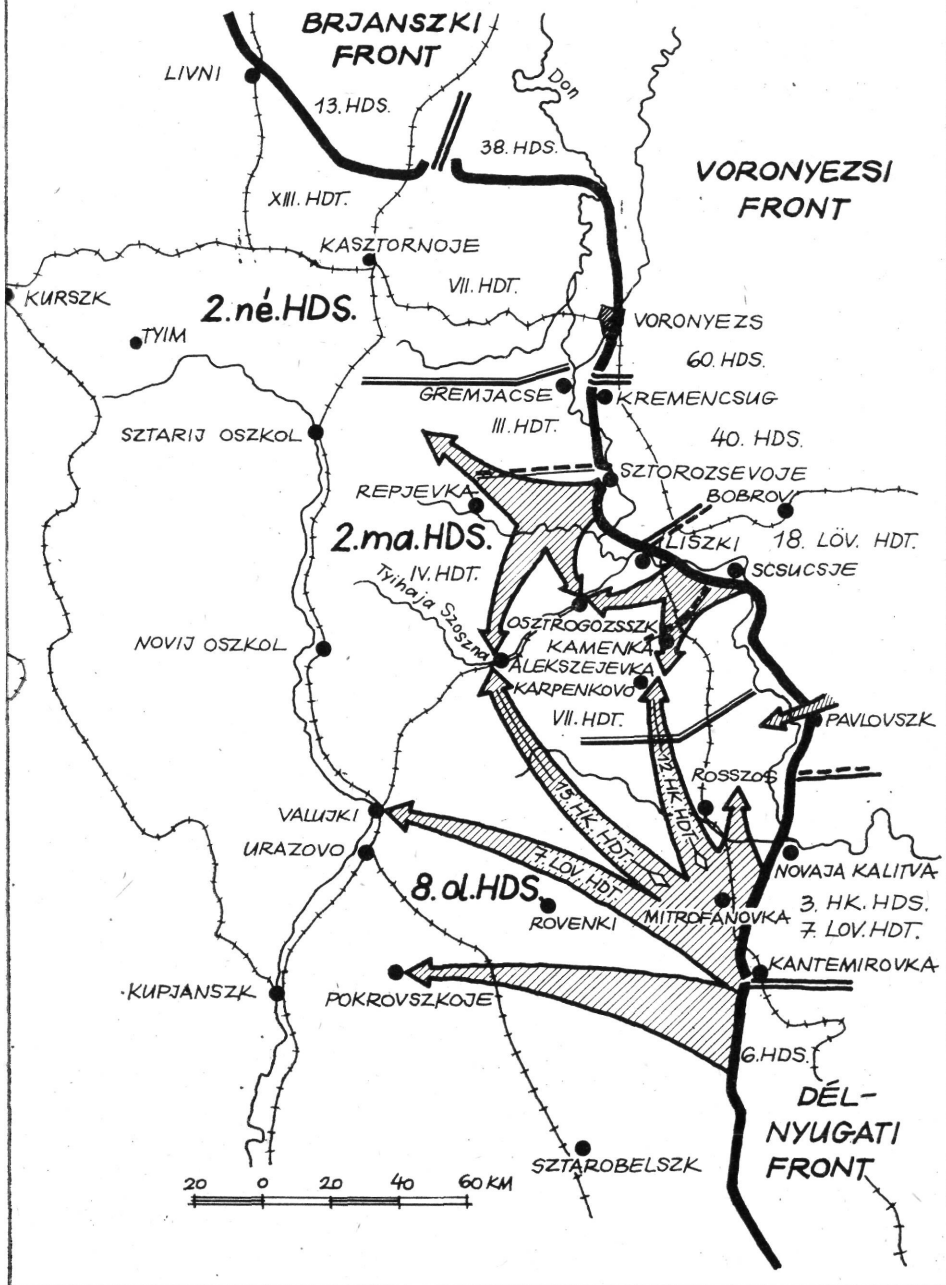
A főcsapást a 2. magyar hadsereg arcvonalának közepére kellett mérni, hogy evvel létrehozzák a feltételeket az ettől északra védő 2. német hadsereg megsemmisítéséhez.

Ezen intézkedés alapján kezdte meg a Voronyezsi Front Golikov vezds. irányítása alatt a Főhadiszállástól megerősítéssel kapott 3. harckocsihadsereggel és egyéb magasabbegységekkel a támadás előkészítését, mely az osztrogozsszk—rosszosi hadművelet néven vonult be a hadtörténelembe.

A hadművelet előkészítéséhez rövid idő állt rendelkezésre, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az arcvonalban álló csapatokat fel kell tölteni, gondoskodni kellett anyagi biztosításukról, a támadás teljes titokban tartásáról, óriási erőket kellett mozgatni, a front sávhatárának kiszélesítésére került sor, fogadni kellett a megerősítéseket, az újonnan beérkezett csapatokat.

14 AMO 203. f., 2843. op., 354. gy. 1. o.

A Voronyezsi Front Osztrogozsszk-rosszosi hadműveletének elgondolása

Csak egyetlen példát, ami sok mindenre rávilágít, s a felderítés hiányosságait is magyarázza.

A 7. lovashadtest (csaknem 15 000 fő és több mint 11 500 ló, mintegy 70 harc-kocsi) a Főhadiszállás parancsára 1942. december 27-től került vasúti szállítás-ra, hogy a Brjanszki Front állományából a Voronyezsi Front állományába lép-jen, melynek legdélibb szárnyán került alkalmazásra. 1943. január 1-én és 2-án érkezett be Jefremovka vasútállomásra, innen január 7-re Anna falu (itt volt a Voronyezsi Front törzse) kirakóállomásra. Itt az erdőben, teljesen rejtve ra-kodott ki, úgy, hogy a lovak és harceszközök kirakásához hóból építettek rám-pákat, majd négynapos éjjeli menettel tett meg (a nappalokat erdőkbén rejtve töltve) 165 km-t, hogy január 12-én beérkezzen az összpontosítási körletbe; in-nen ugyancsak két éjjeli menettel a várakozási körletbe, ahová január 14-én 2.00-ra kellett beérkeznie, hogy reggeltől (közben két nappal el kellett halaszta-ni a támadás időpontját) készen álljon a bevetésre. Összesen 300 km menetet tett meg.¹⁵

A csapatoknál folyt a harcra való kiképzés, napi 6—8 órás foglalkozásokat tartottak az erdőkbén, vagy a lakott helyek közelében. A 40. hadsereg csapatai a mélységben felépítették a magyar műszaki erődítményeket, azok ellen gya-korolták az áttörést. Különös súlyt helyeztek a fegyvernemek együttműködésé-re, a parancsnokok képzésére.

Erre az időszakra az új tapasztalatok alapján jelentős változások álltak be a szovjet csapatok harceljárásában is. Ezeket 1942. októberében a Hadügyi Népbiztosság parancsa rögzítette. Ilyen volt pl. az új harcrendi felépítésre való áttérés, amely a tüzerő jobb kihasználása érdekében megszüntette az alegysé-gek addig erősen lépcsőzött harcrendjét, meghatározta a szakasz- és századpa-rancsnokok helyét a támadásban. Azt, hogy az alegység harcrendjében ne elől haladjanak, hanem onnan vezessenek, ahonnan legjobban átlátják a terepet és befolyásolni tudják a harcot. Azelőtt az alegységparancsnokok elől voltak a harcban, így nagyon nagy volt a veszteségarányuk és nem is látták át kellően a harcteret. A legfontosabb újítás talán a harc-kocsik újszerű alkalmazása volt, a gyalogságot közvetlenül támogató (GyKT) harc-kocsik formájában. Általában nagy súlyt helyeztek a fegyvernemek együttműködésének fejlesztésére, a légi-erőt is beleértve. Volt hát mit gyakorolni! Akik, mint a témával foglalkozó egyes szerzők, pl. Adonyi, vagy Dálnoki Veres, olyan könnyen intézik el az egész támadást az elsőrő túlerővel, és akik átveszik tőlük megállapításaikat, talán azon is elgondolkozhatnak, mit tett a magyar tisztikar a katonák ki-képzése érdekében, ami pedig az életet is jelentheti a küzdő számára. Ebben a vonatkozásban igazat lehet adni Szombathelyi, Jány, Lóskay és a többiek megállapításainak, csak nem szabad megállni a felelősség tisztázásának kérdése előtt.

A Főhadiszállás direktívájának vétele után lázas tevékenység kezdődött a Voronyezsi Front törzsében. Megkezdődött a front támadó hadműveleti tervé-nek kidolgozása, egyidejűleg a hadseregearancsnokok is megfeszítve dolgoztak saját feladataik teljesítése érdekében.

A Főhadiszállás igen nagy jelentőséget tulajdonított ennek a hadműveletnek. Mással nem magyarázható, hogy január 2-án két képviselőjét is a Voronyezsi Fronthoz küldte: Zsukov hadseregtábornokot, a Legfelsőbb Főparancsnok he-lyettesét és Vasziljevskij vezérezredest, a vezérkar főnökét. Mindjárt meg-jegyzem, hogy Zsukov a felkészülés teljes befejezéséig, Vasziljevskij pedig

¹⁵ AMO 6. gd. lov. hdt. f., 14 814. op., 6. gy., 53-61. o.

egészen február végéig a Voronyezsi Front csapatainál maradt. Ugyancsak a frontra érkezett Antonov altábornagy, a vezérkari főnök helyettese, aki a 18. löv. hdt. tevékenységét támogatta.

Vasziljevskij, Golikov frontparancsnok kíséretében, ugyancsak végigjárta az arcvonalat, ő is átment a sztorozsevojei hídfő peremvonalába és ott jóváhagyta a főcsapás irányát Orehovo ligetnél.

Január 5-re készült el a Voronyezsi Front támadó hadműveletének terve az ellenség magyar—olasz csoportosításának szétzúzására.

Ez a terv a Voronyezsi Front támadó csapatainak egész arcvonalán a Pervoje Sztorozsevojetől Kantemirovkaig terjedő szakaszon avval számol, hogy:

1. a szemben álló ellenségnek van:

a) hét magyar gy. ho. (20., 7., 13., 10., 12., 19., 23.), mely Pervoje Sztorozsevojetől Karabutig hadosztályonként átlagosan 18—20 km-es kiterjedésben véd,

b) három olasz hadosztály (2. és 4. hegyi és 156. gy. ho.), átlagos kiterjedésük 18 km,

c) ettől délre két német ho. és olasz egységek 15—20 km kiterjedéssel.

2. Az ellenséges védelem legnagyobb sűrűsége a sztorozsevojei és a scsucsjei hídfőben 10—12 km/gy. ho., a legkisebb a déli szárnyon.

3. Az egész, Sztorozsevojetől Novaja Kalitváiig terjedő arcvonalon az ellenséges védelem erős, összefüggő vonalra, a Donra támaszkodik. Ezen az arcvonalon az ellenségnek kifejlesztett védelmi rendszere van, harckocsik és gyalogság elleni akadályokkal (átlagban 5—6 föld-faerőd, 15—20 különféle tűzfészek km-ként). Legnagyobb sűrűség a két hídfőben. A déli szakaszon hevenyészett az ellenség védelme.

4. Az áttörő csapatoknak különösen heves ellenállással kell számolniuk:

a) a sztorozsevojei hídfőben: 20., 7. k. ho. és 6. ho. részei (kb. 5. zj. a peremvonalban és 3. zj. a harc mélységében);

b) a scsucsjei hídfőben: 12. ho. és 10. ho. részei (5—5 zj. a peremvonalban és kb. 5 zj. a harcászati mélységben);

c) a Zsuravka—Holodnij szakaszon (német és olasz hadosztályok).

5. Az ellenségnek erős hadműveleti tartaléka nincs, Rosszos kivételével, ahol kb. 2 gy. ho. lehet harckocsikkal (168. né. gy. ho. és egy másik német gy. ho. más szakasról átdobva).

A támadó csapatok előnyomulási sávjában nem nagy erejű ellenséges harcászati tartalék ellenállásával lehet számolni Valujki (kb. egy gy. ho.), Sztarrij Oszkol (kb. egy ho.) és Voronyezs (egy-két ho.) körzetében.

Megállapítja az értékelés, hogy a magyar csapatok az 1942 nyári és őszi hónapok egyes hadműveleteiben állóképesebbeknek bizonyultak az olaszoknál, de az ellenlökések végrehajtásában gyenge a harckészségük.

Az erőviszonyokból adódó következtetés ebben az okmányban abban áll, hogy az egész arcvonalon nincs döntő erőfölény, mert 15 lövészadosztály és dandár (+ két löv. ho. tartalékban), két lovashadosztály, három sídandár, 13 harckocsidandár ellen az ellenségnek 13 gy. ho.-a van, de döntő fölényt sikerül képezni a főcsapások irányában és sokszoros a fölénytűzés és harckocsik terén, ami megadja a támadás sikerének előfeltételeit.

A saját csapatok csoportosítása:

a) a 40. HDS. (öt lövészadosztály, egy lövészdandár, egy harckocsihadtest, három önálló harckocsidandár, egy főparancsnoksági tartalék tűzéradosztály, két páncélvadász dandár, egy gárda-aknavető [sorozatvető] ho., egy légvédelmi

tüzér hadosztály) szétbontakozik a sztorozsevojei hídfőben, 12 km-es arcvonalon;

b) a 18. lövészhadtest (három löv. ho., két harcoksidandár, egy harcokcsiezred, egy lövészdandár, öt főparancsnoksági tartalék tüzérezred, két lgv. tü. e. három M—30 sorozatvető osztály, egy M—13 sorozatvető osztály, két páncélvadász dandár) szétbontakozik a scsucseji hídfőben, az áttörés sávja 8 km.

c) a 3. harcokcsihadsereg (négy löv. ho., egy löv. dd., két hk. hdt., két önálló harcokcsidandár, egy főp. t. tü. ho., egy lgv. tü. ho., két M—30 sorozatvető osztály, hat M—13 sorozatvető osztály) szétbontakozik Golaja Holodnij, Zajevka körzetében, áttörés arcvonala 12 km.

d) a 7. lovashadtest (két lovashadosztály) három sidandár, egy harcokcsidandár, egy gépesített lövészezred, egy gárda-aknavetőezred, egy lgv. tü. e.) a 3. hk. hds.-gel együttműködésben kerül bevetésre.

e) fronttartalékok: két löv. ho. — egy a 40. HDS., egy a 18. löv. hdt. sávjában ;

f) 2. légi hadsereg.

A hadművelet célját három erős csoportosítás koncentrikus csapásaival kell elérni, az ellenséges védelem egyidőben történő áttörése után:

a) a sztorozsevojei hídfőből Boldirevka, Krasznoje, Alekszejevka irányban, a 20., 7. és 13 magyar ho.-k ÉK-ről történő átkarolásával, nyugati irányból D-nek fordulva, hogy Alekszejevkanál egyesüljön a front déli csoportosításával és befejezze az ellenség bekerítését. Erői egy részével Osztrogozsszk irányba mér csapást, hogy ott egyesüljön a 18. löv. hdt. jobbszárny-csapataival.

b) A scsucseji hídfőből kisegítő csapás a magyar 12., 19. és 23. ho.-k ÉK-ről való átkarolására és Karpenkovonál egyesül a déli csoportosítás csapataival, erőinek másik részével Osztrogozsszk irányába támad.

c) Golaja, Holodnij, Zajevka vonalon főcsapás Kantemirovkától ÉNy irányban, az erők egy részével É-ra, a 40. HDS-gel való találkozás és a gyűrű bezárása céljából. A 7. lov. hdt. Valujkira támad és D-ről biztosítja a hadműveletet. Erőinek egy részével kijut az Oszkol folyóra és ott a 40. HDS egységeivel együtt létrehozza a bekerítés külső arcvonalát. (A terv szerint, amiben még több változás is történt, a jobb szárnyon a 4. harcokcsihadtestnek kellett volna Boldirevka, Repjevka irányában támadnia a jobb szárny biztosítása céljából, ez az egység azonban a hadművelet kezdetére nem érkezett be.)

Először a két hídfőből kell áttörni a védelem teljes mélységét, elterelve a figyelmet a déli csapásról, amely meglepetésszerűségével kellett, hogy hasson, lekötve az ellenség tartalékait és megakadályozva a visszavonulását.

Az okmány még egy sor tényezőre tér ki, így a tüzérségi támogatás, lőszerkiszabot, szakcsapatok tevékenysége stb., ezeket azonban más összefüggésben később ismertetjük.¹⁶

A tüzérség összpontosítására jellemző, hogy míg a támadásban részt nem vevő 38. hadsereg 68 km-es arcvonalszakaszán 7,7, a 60. hadsereg 65 km-én 14 volt a km-kénti lövegsűrűség, a 40. hadsereg 12 km-es áttörési szakaszán 102/km, a 18. hdt. 8 km-es szakaszán 108/km, a 3. hk. hds. és 7. lov. hdt. 8 km-én 96 löveg/km.¹⁷

Itt szeretném megjegyezni, hogy a hadművelet elképzelése újszerű, ez volt a Nagy Honvédő Háború menetében az első olyan támadó hadművelet, amely-

¹⁶ A Voronyezsi Front támadó hadműveletének terve az ellenség magyar-olasz csoportosításának szétzúzására. AMO 203. f., 2843. op., 354. gy., 1-16. o.

¹⁷ A Voronyezsi Front 1943. január 12-22-i támadó hadműveletének leírása, stb. AMO. 203. f., 2843. op., 290. gy. 17. o.

nek a bekerítés külső és belső arcvonalának egyidejű létrehozása mellett a bekerített ellenség egyidejűleg történő részekre szabadlása és részenkénti megsemmisítése volt a célja.

Miután nem általában a Voronyezsi Front hadműveletét tesszük vizsgálat tárgyává, hanem a 2. magyar hadsereggel kapcsolatos tevékenységet, a továbbiakban csak ott térünk ki a front egészét érintő kérdésekre, ahol azok témánk megértéséhez szükségesnek látszanak és tárgyanként leszűkítjük — ahol csak lehet — a 2. magyar hadsereg ellen harcoló 40. HDS. és 18. ö. löv. hdt. tevékenységének vizsgálatára.

Hogy a támadásra való felkészülés egy közbenső időpontját nézzük, rögzítjük az érintett csapatok 1943. jan. 7. 18. órai helyzetét:

40. HDS.

253. löv. dd.	Anoskino, Hvorosztany É-i szegélye
141. löv. ho.	Titcsiha és erdő attól Ny-ra
25. gd. löv. ho.	187. map. Szeljavnoje, Urivo-Pokrovszkoje
107. löv. ho.	Troickoje. Doniscse, Zadonszkij
340. löv. ho.	Pokrovszkij, Miginyevo, Maskino
305. löv. ho.	Dmitrijevka, Davidovka, Pocsepszkoje
116. hk. dd.	Titcsiha
150. hk. dd.	Drakino
85. hk. dd.	Grecsiskina, Szofjino, összpontosítási körlet: Davidovka
10 tü. ho.	Hvorosztany, Szeljavnoje, Miginyevo
76. á. tü. e.	Titcsiha, Szeljavnoje
4. pct. tü. e.	Titcsiha, Szeljavnoje, Hvorosztany
595. pct. tü. e.	Hvorosztany, Bogyejevo, Maskino
493. av. e.	Davidovka
494. av. e.	Davidovka
5. lgv. tü. ho.	Hvorosztany, Szeljavnoje, Maskino
332. lgv. tü. o.	Davidovka
4. gd. av. ho.	Treszvjatszkoje körzetében vasúti szállításban
36. gd. av. e.	Davidovka, Drakino
18. ö. löv. hdt.	
309. löv. ho.	váltja védelemben csapatait, összpontosít: Nyizs. Ikorecban
219. löv. ho.	váltja védelemben csapatait, összpontosít: Nyikolajevkában
270. löv. ho.	véd Alekszandrovka, Maszkovka, Szolonci terepszakaszon
129. löv. dd.	összpontosít Nyizs. Ikorecban
96. hk. dd.	Nikolo—Varvarszkij
192. hk. dd.	Peszkovatka
1109. á. tü. e.	Szolonci
1112. á. tü. e.	Szolonci É. erdő
875. tart. tü. e.	Dubrava, Nyikolajevka
217. lgv. tü. e.	Peszkovatka
1288. lgv. tü. e.	Szokolovka
1289. lgv. tü. e.	Szokolovka Ny. erdő
8/66. gd. av. e.	Duhovoje
391/98. gd. av. e.	Duhovoje
520., 521., 522. gd. av.	
o-ok (16. gd. av. dd.)	a Délnyugati Frontról útban, összpontosítanak: Duhovojen.

3. HK. HDS., 7. lov. hdt. útban.

Fronttartalék

322. löv. ho.

kirak

183. löv. ho.

vasúti szállításban¹⁸

Ugyanezen a napon, január 7-én 23.50-kor a Főhadiszállás képviselői, Zsukov és Vasziljevskij jelentést tesznek — mint minden nap — a Legfelsőbb Főparancsnoknak. Táviratuk szövege a következő:

„Moszkva, személyesen Vasziljev elvtársnak.

1. Ma az összes irány szerint befejeztük a hadseregpáncsnokokkal, a hdt-ek, ho-ok és dd-ok parancsnokaival az összes hadműveleti-harcászati elhatározások és a harctevékenységi tervek átdolgozását. Az elhatározás és a tevékenységi terv feldolgozása a legjobbnak és leghozzáértőbbnek Moszkalenko elvtársnál bizonyult. A leggyengébbnek a csucsjei irány tűnik, Zikov hadteste. Ribalko hadseregénél a főcsapás irányát sikerült eltolni a Kantemirovka — Rosszov vasútvonaltól Ny-ra, hogy ne kelljen a harcokcsikkal a vasúti pályatestet leküzdeni és megkerülhetők legyenek az ellenségnek a vasútvonal mentén itt előkészített reteszállásai.

Ribalko tevékenysége össze van hangolva Haritonov és Zikov hadtestének tevékenységével. A Haritonovval való összehangolás érdekében megbeszéltük Vatusyin elvtárral, hogy Haritonov azonos időpontban kezdi tevékenységét Ribalkóval, a főcsapást a jobb szárnyon mérve közelebbi feladatként kijutni az Ajdar folyóra; a továbbiakban Haritonov a 7. lov. hdt-től balra köteles működni, előnyomulva és biztosítva a maga számára az Urazovo—Sztarobelszk vasútvonalat. A 7. lovashadtest a sidandárokkal Valujki és Urazovo elfoglalását kapta feladatul és ezeknek a vasúti csomópontoknak a maga számára való biztosítását.

A 3. harckocsihadsereg főerői kötelesek elfoglalni Alekszejevkat, átvágni az ellenség visszavonulási útjait, biztosítani magukat Ny felől, egyesülni Alekszejevka—Osztrogozsszk körzetében a 40. HDS előrevetett csapataival és ezzel bezárni az ellenséges csapatok bekerítését az Ön által ismert körzetben.

Filippov hadseregeinek részletes tervét, térképen feltüntetve Bokov fogja át adni Önnek I. 9-én.

2. A csapatok összpontosítása, Hruljev elvtárs biztosítása ellenére határozottan rosszul halad — a négy aknavető hadosztályból eddig egyetlen szerelvény sem érkezett be, a 3. HK. HDS.-ből még összesen 15 szerelvény van útban, a 7. lov. hdt.-ből máig nem érkezett be 10 szerelvény, a három, a frontnak megerősítésül adott löv. ho.-ból összesen 5 szerelvény érkezett be. Az anyagokat szállító szerelvények (lőszer, üzemanyag) béérkezése még rosszabbul halad.

Figyelembe véve a vasúti szállítás megszakitásait, kénytelenek voltunk az Ön által ismert időpontot két nappal kitolni. Kérjük Hruljev elvtársnál közbenjárását.

Konsztantinov, Mihajlov¹⁹

18 A Voronyezsi Front januári támadásának hadműveleti terve. AMO 203., f., 2843. op. 275. gy.

19 AMO 203. f., 2777. op., 58. gy. — A szovjet katonai vezetőknek a háború alatt általában frontparancsnoktól felfelé az érintkezésben használatos fedőnevek voltak. Így 1942–43-ban Vasziljev = Sztálin, Konsztantinyinov = Zsukov, Mihajlov = Vasziljevskij, Filippov = Golikov, Fjodorov = Vatusyin. 1943. május 15-től ezek változtak és Fjodorov pl. Tolbuhin fedőneve lett. Ebben az időszakban Sztálin = Ivanov, Zsukov = Jurjev, Vasziljevskij = Alekszandrov, Vatusyin = Nikolajev. 1944. június 1-től Sztálint már Szemjonovnak hívták stb. Hruljev tábornok a Vörös Hadsereg hadtápfőnöke volt, Bokov vörögy., a vkf. egyik helyettese. Itt jegyzem meg azt is, hogy a hadműveletek alatti időszakban, január 18-án Zsukov marsallá, Vasziljevskij hadseregtábornokká lépett elő, a hadművelet befejezésekor, február 16-án pedig már ő is marsall lett.

A január 7-i állapot ismertetéséből lényegében már ismerjük azokat az erőket, amelyek a 2. magyar hadsereg elleni támadásra készülnek.

Részletesebben két kérdést kell még megnézni: a harckocsikkal és a tüzérséggel való ellátottságot.

A hadműveleti terv a Voronyezsi Frontnál a következő harckocsiállománnyal számolt (ténylegesen január 12-én valamivel kevesebb állt rendelkezésre):

Hk. típus:	KV	T34	T60	T70	MK3	MK2	M3L	M3SZ
1. 40. HDS.	33	58	33	40				
2. 18. löv. hdt.	1	56	26	16		3	16	35
3. 3. HK. HDS. és 7. lov. hdt.	29	221	26	149	46	7		
Összesen:	63	335	85	205	46	10	16	35

Ebből 40. HDS. + 18. hdt. a

2. magyar hadsereg ellen 34 114 59 56

Tehát a 2. magyar hadsereg sávjában összesen 263 hk. került a terv szerint bevetésre, ebből 34 nehéz és 114 T—34 közepes harckocsi.²⁰

A 3. harckocsihadsereg támadási sávjában 770 aknavető és löveg volt. A tüzérségi előkészítésben résztvevő av.-k és lg.-ek sűrűsége az áttörési szakaszokon:

Sztorozsevoje (12 km): 21 db 82 mm av.
54 lg. és n. av.
35 M—30 állvány
6 M—13 és M—8 állvány

Scsucsje (8 km): 30 db 82 mm av.
50 lg. és n. av.
18 M—30 állvány
2 M—13 állvány

Novaja Kalitva (12 km): 32 db 82 mm av.
43 lg. és n. av.
7 M—30 állvány
4 M—13 és M—8 állvány

A csapatok légvédelmét a sztorozsevojei hídfőben egy lgv. tü. ho. (négy ezred) és egy közepes légvédelmi osztály, a scsucsjei hídfőben három lgv. tü. e. és egy közepes üteg látta el.

A Voronyezsi Front tüzérparancsnoka, Varenov tü. vőrgy. által aláírt terv²¹ szerint a tüzérség a támadás első napján, az ellenség megerősített védővénék áttörésekor egy parancsnok (a HDS. ill. hadt. tü. pk.) kezében összpontosul. A harcot csapásirányonként 2—4 tü. ezredből álló csoportok támogatják.

A tüzérségi támadás terve:

1. 5 perces tűzcsapás az összes tüzerszközökből a peremvonalra (ütegenként egy célra).

²⁰ AMO 203. f., 2843. op., 275. gy.

²¹ Uo.

A Voronyezsi Front tüzérségének csoportosítása

	állv.	82 m/m	120 m/m	45 m/m	76 m/m	76 m/m	122 m/m	122 m/m	152 m/m	203 m/m	37 m/m	85 m/m	Össz.	
		av.	av.	pct. á.	e. á.	ho. á.	tar.	á.	á.	tar.	lgv. á.	lgv. á.	av.	lg.
25. gd. ho. (53. gd. tü. e.)		105	18	21	12	21	8						123	62
107. löv. ho. (1032. tü. e.)		62	12	21	8	20	9						74	58
340. löv. ho. (911. tü. e.)		68	18	23	12	21	9						86	65
305. löv. ho. (830. tü. e.)		23		24	12	18	12						23	66
141. löv. ho. (348. tü. e.)		64	9	28	12	20	9						73	69
322. löv. ho. (886. tü. e.)		86	18	24	12	20	12						104	68
253. löv. dd.		21	10	11	4	8							31	23
10. tü. ho.						72	60	18	18					168
76. gd. á. tü. e.									11					11
4. gd. és 595. pct. tü. e.						40								40
493. és 494. av. e.			72										72	
1/522. legn. tar. tü. e.										6				6
hk. hdt.		42	4	12		32					12		46	56
5. lgv. tü. ho.											48			48
332. lgv. tü. o.												12		12
av. csoport			40										40	
három M—13 gd. av. e.	72													
tíz M—30 gd. av. o.	420													
Sztorozsevoje (40. HDS.) Összesen:	492	471	201	164	72	272	119	18	29	6	60	12	672	752
309. löv. ho. (842. tü. e.)		91	18	25	12	20	11						109	68
219. löv. ho. (673. tü. e.)		85	28	30	11	20	12						113	73
161. löv. ho. (1036. tü. e.)		85	18	18	8	19	9						103	54
129. löv. dd.		48	10	12	4	16							58	32
1109. és 1112. á. tü. e.									23					23
875. tar. tü. e.							19							19
1/1148 legn. tar. tü. e.										6				6
1240. pct. tü. e.						20								20
6. és 10. pcv. dd.		16	8	10		32							24	42
ö. av. e. és av. csop.			76										76	
217., 1288. és 1289. lgv. tü. e.											36	4		40
Két M—13 sv. o.	16													
három M—30—sv. o.	144													
Scsucyje (18. löv. hdt.) Összesen:	160	325	158	95	35	127	51		23	6	36	4	483	377

2. 75 perces módszeres tűz a föld-fa erődök, pk-i pontok, tűzfészek, ütegek szétzúzására. A gárda-aknavető (sorozatvetők) sorozatot lőnek a felfedett célpontokra.

3. 10 perces tűzcsapás a peremvonalra és a zj. T-ok mélységéig az összes tűzeszközökből.

A légierő bombáz és csatarepülő csapást mér a peremvonalra és 3 km mélységig.

A zászlóalj-, ezredtüzérség és a ho. tü. ágyús ütegei, valamint a páncéltörő ágyúk közvetlen irányással tüzelnek.

A lőszerkiszabat az első napon 1 lőszerkiszabat,
a következőkön 2. 0—2. 5 lőszerkiszabat

3. 0—3. 5 lőszerkiszabat²²

Már most megjegyezzük, hogy a tüzérségi támadás nem a terv szerint zajlott le, részben, mert a 4. hk. hdt. nem érkezett be és nem vett részt az előkészítésben, részben, mert a 40. HDS. szakaszán nem a terv szerint alakultak az események.

Hozzátehetjük, hogy ez óriási tüzérségi összpontosítás volt, nagyobb, mint az augusztusi—szeptemberi sztálingrádi harcoknál.

Hogy fogalmat alkothassunk, mekkora tűz zúdulhatott az áttörési szakaszokra, vegyük figyelembe, hogy egy lőszerjavadalmazás a következőket jelenti:

82 mm av.-nél 120 db
120 mm av.-nél 80 db

76 mm e. lg. 140 db
76 mm ho. lg. 140 db
122 mm tar. 80 db

A sztorozsevojei hídfőben csupán a 122 mm-es tarackok több, mint kilenc és félezer, a 76 mm-es ho. ágyúk 38 000 lövést adhattak le az első napon, az M—30 sorozatvetők egyszerre mintegy 560 tonna súlyú, csaknem 7000 lövedéket lőttek.

Ismerkedjünk meg végül a Voronyezsi Front támogatására rendelt légierő, a 2. légi hadsereg (parancsnok Szmirnov re. vörgey., törzsfőnök Sztjepanov ezds.) már 1942. december 28-án jóváhagyott harci alkalmazásának tervével.

Az előkészítés időszakában a 2. légi HDS. feladata az volt, hogy oltalmazza a front támadó csoportosításának összpontosítási körzeteit, rombolja szét az ellenség repülőtereit Jevsztratovszkij, Szt. Oszkol, Ilovszkoje, Kseny és Urazovo területén, akadályozza meg a vasúti csapatszállításokat, rombolja a vasutat és berendezéseit, különösen a Kasztornoje, Sztarij Oszkol, Valujki—Osztrogozsszk, Osztrogozsszk—Roszos szakaszokat. Mérjen csapásokat az ellenséges körletekre, a csapatok gyülekezési pontjaira és mozgásaira, és folytasson felderítést a következő célokra: vasúti szállítások, csapatok mozgása és operatív átcsoportosítása, a hadművelati mélységben lévő védelmi berendezések és a műszaki munkálatok.

A hadművelet első szakaszának (az ellenséges védőöv áttörése) időszakában, a támadás előtti éjszaka, bombázza a Jevsztratovszkij-i, Szt. Oszkol-i és az újonnan felderített repülőtereket, a harcászati tartalékok körleteit a sztorozsevojei hídfő előtt, a csucusjei és a déli irányokban; a tüzérségi előkészítés ideje alatt bénítsa az ellenség törzseit és híradó összeköttetését, fogja le a mély-

ségben lévő tüzelőállásokból tüzelő útegek tüzét és egyidőben mért csapásokkal semmisítse meg az anyagi eszközöket Jevsztratovszkij, Szt. Oszkol, Ilovszkoje repülőtereken. A gyalogság támadásba való átmenetelekor csatarepülő támadásokkal kellett a légierőnek segítenie a támadó gyalogság sikerét, szétzúzni a harcmezőn az ellenség élőerejét, tűzérését, aknavetőit és egyéb technikáját.

A hadművelet második szakaszának (az áttörés sikerének továbbfejlesztése) időszakában a harcmező feletti járőrözéssel kellett fedezni és csatarepülő támadásokkal segíteni a front gyorsanmozgó csapatainak mozgását a hadműveleti mélységben, különös figyelmet fordítva a sztorozsevojei és a déli irányra, és szétzúzni az ellenség élőerőit, tűzeszközeit és ellenálló csomópontjait a Pervoje Sztorozsevoje—Repjevka és a Novaja Kalityva, Rosszos, Olihovatka, Alekszejevka irányokban.

Az erők egy részének feladata a scsucsjei csoport csapatainak biztosítása volt a siker kimélyítése érdekében.

Éjszakai bombázásokkal csapásokat kellett a légierőnek mérnie az ellenséges tartalékok felderített körzeteire és pihenő csapataira, különös figyelemmel a

- a) Sztorozsevoje—Repjevka irányban: Isztobnoje, Szinje Lipjagi, Repjevka, Osztrogozsszk és a Szt. Oszkolból Osztrogozsszkba, Kurbatovóból Krasz-nolipjebbe vezető földútra;
- b) Scsucsje irányában Kamenka, Szaguny, Alekszejevka, az Osztrogozsszk—Kamenka; Alekszejevka, Olihov Log, Kamenka és az Olihovatka—Kamenka útszakaszokra, valamint
- c) a déli irányban Rosszos, Olihovatka, Mitrofanovka és a Ny-ra és DNy-ra vezető földutakra.

A hadművelet harmadik időszakában (az ellenséges élőerők bekerítésének és megsemmisítésének végrehajtása) a 2. légi HDS. feladatai az alábbiak voltak:

- járőrözéssel fedezni a front főerőit, melyek az ellenséges harccsoportosítás megsemmisítését hajtják végre, különös figyelemmel a déli irányban mozgó gyorscsapatokra;
- együttműködésben a gyorsan mozgó csoportokkal és a lövészcapatokkal szétzúzni az ellenség bekerített csoportosításait és helyőrségeit;
- megakadályozni az ellenség friss erőinek a körülzárt harccsoportok felmentésére irányuló mozgásait;
- megsemmisíteni az ellenséges szállító repülőgépeket, megakadályozni, hogy azok a bekerített csapatoknak segítséget nyújtsanak;
- nappali csatarepülő és éjszakai bombázó bevetésekkel folytatni csapások mérését a Kasztornoje—Valujki vasútvonal szakaszaira, megakadályozni a hadműveleti tartalékok előrevonását;
- szétzúzni az ellenség légierőjét, annak repülőterein és a levegőben.

A 2. légi HDS. hadműveletbe bevont csapatainak harci állománya:

Re. ho-ok és ö. e-ek	Település	vadász csre.	feld.	éjsz. b.	össz.
205. vre. ho.	Nov. Melovatka	42	23	—	65
269. vre. ho.	felk. Verejszk re. csomóponton	96	—	—	96
227. csre. ho.	Szvh. Kr. Oktyabr	—	35	—	35
291. csre. ho.	felk. a Kasir-i re. csomóponton	—	96	—	96

208. é. bre. ho.	D-i csop: Russzk.	—	—	—	—	—
	Zsuravka	—	—	—	—	—
	É-i csop: Verh.	—	—	—	95	95
	Tisanka	—	—	—	—	—
50. fre. e.	Butirlinovka	—	—	15	—	15
Összesen:		138	154	15	95	402

Északi csoportosítás: 291. csatarepülő hadosztály, 269. vadászrepülő hadosztály, 70—75 éjszakai bombázórepülőgép = 262—267 repülőgép.

Déli csoportosítás: 227. csre. ho., 205. vre. ho., 20—25 é. bre. = 120—125 repülőgép.

Az együttműködés megszervezésére a légi HDS. a gyorsan mozgó csoportokhoz (minden harcokcsi- és lovashadtest) és a 18. lövészhadtesthez összekötőket küldött ki. Az összeköttetést vezetőkes, rádió- és repülőösszeköttetés útján szervezte meg, operatív csoportja a Voronyezsi Front vezetési pontján működött, harcálláspontja Kozlovkában volt.

Napi tevékenységként 3 vadászrepülő-, 2 csatarepülő-, 3 éjszakai bombázórepülő- és 2 felderítő repülőbevetést irányzott elő.²³

A hadműveleti terv, a rendelkezésre álló csapatok, a tüzérség, harcokcsik, repülőgépek mennyisége és ennek az egész hatalmas gépezetnek rejtve végzett működtetése elég alapot adnak annak megállapításához, hogy a német (és magyar) hadvezetésnek az a feltételezése, hogy a szovjet hadsereg képtelen ebben az időszakban a Felső-Donnál komoly hadműveletet tervezni, a helyzet nem ismeréséből, alaptalan elbizakodottságból fakadt és abból, hogy saját propagandájuknak maguk is rabjává váltak. A magyar vezetés — mint azt a dokumentumok bizonyítják — már érezte, hogy valami készül, tessék-lássék meg is próbált javítani a magyar hadsereg helyzetén, de a valóságot meg sem tudta közelíteni. Annyira nem viselte szívén a hadsereg sorsát, hogy politikai lépéseket sem tett a helyzet javítása érdekében. Jány katonai vonalon tett megállapításai és kérései pedig teljes visszautasításra találtak, vagy legfeljebb hitegetést eredményeztek. Ő pedig, nem mint felelős parancsnok, hanem mint egyszerű parancsvégrehajtó, megjuhászodott és nem vont le további következtetéseket.

Mielőbb azonban belemennénk a részletekbe, elemezzük az erőviszonyokat a hadműveletet előkészítő Voronyezsi Front szakaszán.

A teljes, tehát a Kozinkától Viszocsanovig terjedő 450 km-es frontszakaszon a Voronyezsi Frontnak teljes mélységben a következő lövészerők álltak rendelkezésre:

38. HDS. (167., 237., 232., 206. löv. ho.)	4 ho.
60. HDS. (280., 132., 121. löv. ho. 248., 104. löv. dd.)	3 ho. 2 dd.
40. HDS. (141., 25. gd., 107., 340., 305. löv. ho. 253. löv. dd.)	5 ho. 1 dd.
18. ö. löv. hdt. (309., 219., 161., 270. löv. ho., 129. löv. dd.)	4 ho. 1 dd.
3. HK. HDS. (48. gd., 184., 180. löv. ho., 37. löv. dd.)	3 ho. 1 dd.
7. lov. hdt. (három sándár)	3 dd.
Fronttartalék (322., 183. löv. ho.)	2 ho.
Összesen:	21 ho. 8 dd.

²³ A 2. légi HDS. magasabbegységei harci alkalmazásának terve a Voronyezsi Front 1943. januári támadó hadműveletiben. AMO 203. f., 7000. sz. op., 20. gy., 34—38. o.

Tehát, ha a fronttartalékig az összes lövészalakulatokat számítjuk, egy hadosztályra akkor is 18 km-es átlagkiterjedés jutott.

Tegyük hozzá ehhez rögtön, hogy a szovjet hadsereg hadosztályainak szervezetszerű létszáma jóval alatta maradt még a magyar könnyű hadosztályokénak is. Előbbi teljes feltöltöttség esetén sem érte el a 9500 főt (a gárdahadosztályoké kb. 1000-rel több volt), a magyar könnyű hadosztály létszáma 12 000 fő volt, a német gyaloghadosztályoké 15 000.

Ugyanezen az arcvonalszakaszon, tehát a Voronyezsi Fronttal szemben a „B” hadseregcsoportnak a következő alakulatai álltak:

XIII. és VII. német hdt. (68., 340., 377. [egy e. nélkül], 57., 75., 323. gy. ho., 168/82. gy. e.)

2. magyar hadsereg III, IV, VII. hdt-e (9., 6., 20., 7., 13., 10., 12., 19., 23. k. ho. és a német 168. gy. ho. 429. gy. e.-e)

a VIII olasz hadsereg (2., 3., 4. hegyi, 156. gy. ho., alpesi hdt. kb. ho-nyi maradványa)

a német 385., 387. gy. ho., a kb. ho. erejű „Vogelhain” csoport (SS és SD ezredek, más alakulatok maradványai)

Tartalékban: 168., 26. né. ho., 5 olasz gy. ho.

Összesen kb. 27 hadosztály gyalogság. További részletezésekbe nem szükséges belemenni, azt már láthatjuk, hogy az egész arcvonalon lövész (gyalogos) hadosztályok számában mintegy 10^0 -kal, létszámot tekintve pedig lényegesen felülmúlták a „B” hadseregcsoport csapatai a Voronyezsi Front erőt.

A tüzérségi lövegek és aknavetők (50 mm-nél nagyobb) számát illetően a Voronyezsi Front állománya a következő volt:

38. HDS.	529 lg. + av.	7,7/km
60. HDS.	905 lg. + av.	14/km
40. HDS.	1226 lg. + av.	102/km a 12 km-es áttörés szakaszán
18. hdt.	812 lg. + av.	108/km a 7,5 km-es áttörés szakaszán
3. HK. HDS. és		
7. lov. hdt.	770 lg. + av.	96,2/km 8 km-es áttörés szakaszán

Összesen: 4242 löveg és aknavető²⁴

Ezek pontos, rendelkezésre álló számok; a „B” hadseregcsoport tekintetében Morozov²⁵ számításait kell alapul vennem, akkor is, ha azok nem teljesen megnyugtatóak, mert sem a német, sem az olasz tüzérségi erőről más adattal nem rendelkezem. A magyar erők tekintetében mutatkozik köztünk nem túlságosan nagy eltérés, mert több hadosztályt három ezreddel számít, az összádatokat azonban ez lényegesen nem befolyásolja. Ezek szerint a Voronyezsi Front teljes szakaszán a „B” hadseregcsoport valamivel több, mint 3600 löveggel és aknavetővel rendelkezett. Így ezek aránya sem érte el az 1:1,2 arányt a Voronyezsi Front javára. Miután harcokcsapatok csak a hadművelet sávjában működtek, azokkal csak ott foglalkozunk.

Fentiek alapján azonban megállapítható, hogy a Voronyezsi Front teljes sávjában jelentős számbeli fölényrel számolhatunk a „B” hadseregcsoport szemben álló erői javára, a front tüzérsége viszont valamivel felülmúlja a német—magyar—olasz csoportosítását. Ezen túlmenően a Voronyezsi Frontnak jelentős sorozatvető ereje volt, amivel nincs is mit szembe állítani.

24 AMO 203. f., 2843. op. 290. gy.

25 V. P. Morozov: Zapadne Voronyezsa. Vojenizdat. Moszkva, 1956.

Némileg módosul a kép, ha csak az Osztrogozsszk—rosszosi hadműveletben érintett, mintegy 310 km-es szakaszt és az ott álló erők viszonyait vizsgáljuk.

Itt szovjet részről a 40. HDS., a 18. ö. löv. hdt., a 3. HK. HDS. és a 7. lovas hdt. tevékenykedett, a „B” hadseregcsoport részéről pedig az előbbiekből felsorolt erők, a XIII. és VII. német hdt.-ek kivételével.

Szovjet részről tehát 14 löv. ho. és 6 (löv. és sí-) dandár támadott a „B” hadseregcsoport 20 hadosztálynyi ereje ellen. Ezek harcoló létszáma (különösen, ha a 82 magyar menetszázadot is figyelembe vesszük), minden esetre meghaladta a 220—230 ezer főt. Evvel szemben a Voronyezsi Front jó 10⁰/₀-kal kevesebb, mintegy 190 000 főből állt. (A 40. HDS. létszáma 57 000, a 18. löv. hdt.-é 48 450, a 3. HK. HDS. és 7. lov. hdt.-é 85 000 fő volt)²⁶

Lövegek és aknavetők terén a támadó csoportosítás 2808 csövével szemben 2670-nel számolhatunk; mennyiség tekintetében itt nem mutatkozik számítható különbség. Főlényt a sorozatvető tüzérség jelentett.

Végül, a támadó 788 harcokocsija (ebből kb. 400 közepes és nehéz) több, mint két és félszeres számbeli fölényt jelentett a német 27. pc. ho., és 700. ö. pc. dd. és az 1. magyar pc. ho. együttes erejével szemben.

Légierő terén nagyjából azonosak voltak az erőviszonyok, a német és magyar légierőnek ezen a szakaszon mintegy 400 gép állt rendelkezésére.

A 2. magyar hadsereg arcvonalán az volt a helyzet, hogy a támadó nyolc hadosztály²⁷ és két dandár — a front tartalékával tizenegy hadosztálynyi erő — kilenc magyar könnyű hadosztályt és két német gyaloghadosztályt + egy ezredet érintett; nyilvánvaló, hogy szovjet számbeli fölényről itt sem beszélhetünk. Különösen nem közelítette meg azt, ami a harcászati elvek szerint, folyóvédelemben lévő ellenség ellen szükséges. Létszámban a támadó kevesebb, mint 100 000 fő,²⁸ nyilvánvalóan alacsonyabb, legalább 15⁰/₀-kal, mint a védőké, a tartalékokkal együtt.

A harcokocsi aránya ebben a sávban 317:200 a Voronyezsi Front csapatai javára. Ez is csupán másfélszeres számbeli fölény. Emlékeztetek rá, hogy ezeknek alig $\frac{1}{3}$ -a, 114 db volt T—34-es, és több mint a felük olyan típusú volt, amelyeket a magyar páncéltörő fegyverekkel is meg lehetett semmisíteni. Ez hozzátartozik az igazsághoz, meg az is — a későbbiekben részletezzük —, hogy T—34-esek is semmisültek meg. (Január 13—16. között a 40. HDS. hk. dd.-ainak 54 db T—34-eséből csak 18 maradt harcképes).²⁹

A 2. magyar hadsereggel szemben 2038 löveg és aknavető volt tüzelőállásban. Morozov a 2. magyar hadsereg oldalán 1702 löveggel és aknavetővel számol, ebből 335-öt a Cramer-hdt.-nél. Így az első vonal magyar és a 429. német gy. e. tüzérségére 1367 cső jutna, amit teljesen kizártnak tartok, ha csak a gránátvetők is nincsenek beleszámítva, mert felülmúlja a szervezetszerű mennyiséget is (kb. 1260 db). Szerintem a Cramer-hadtesttel együtt mintegy 1400 csővel lehet számolni. A tüzérség terén tehát legfeljebb másfélszeres fölényt állt fenn a szovjet csapatok javára.

Ezek szerint azon a 200 km-es arcvonalszakaszon, melyen Jány Gusztáv 2. magyar hadserege a Donra támaszkodva védett, létszám tekintetében a támadó csapatok kisebbségben voltak, harcokocsiiban és tüzérségben pedig legfeljebb 50⁰/₀-os fölényrel rendelkeztek.

26 AMO 203. f., 2843. op. 275. gy.

27 A 270. löv. ho. más irányban tevékenykedett.

28 A 18. löv. hdt. egy hadosztálya és mintegy hat zászlóalj nem a 2. magyar hadsereg ellen támadott, illetve védett.

29 AMO 395. f., 9136. op. 132. gy.

Езен аз алapon az összes legendák ellen, melyek a hatalmas szovjet túlerőre, a kilőhetetlen T—34-esek tömegeire, az 50 fokos hidegre és sok más külső körülményre hivatkoznak, a tények tömegét lehet felvonultatni.

Az eddigiek bizonyítják, hogy a 2. magyar hadsereget nem elsöprő túlerővel, hanem létszám tekintetében éppen kisebbségben lévő, harckocsik és tüzérség vonatkozásában a támadáshoz szükségesnek tartott legalább háromszorosnak csak a felével rendelkező szovjet csapatok verték meg. A külső körülmények, melyekre olyan sok hivatkozás történt, a 2. magyar hadsereg számára voltak kevésbé kedvezőtlenek. A magyar hadsereg a saját maga, illetőleg a német vezetés választotta, a maga számára kiépített (pontosabban: a vezetés mulasztásából nem kellően kiépített) vonalon védett a komoly víziakadályt jelentő Don mentén. A szervezési, kiképzési, felszerelési hiányosságok végső fokon ugyan a politikai, de felmenthetetlenül a katonai vezetésnek is bűnei. Szándékosan nem értveltünk a háború jellegének, a csapatok erkölcsi-politikai állapotának kérdésével, amelyekben a 2. magyar hadsereg semminemű összehasonlítást nem bír ki.

A 2. magyar hadsereget, annak önmagát sokra tartó katonai vezetését, a modern háború akkor legkorszerűbb szabályai szerint megverték, megsemmisítették a Felső-Donnál 1943. januárjában.

A hadművelet előkészítésének és lefolytatásának ismertetése, mely Osztrigoszszk—Rosszosi hadművelet néven ismert a hadtörténelemben, a magyar nép tudatában azonban a mai napig is voronyezsi vészként él, már egy másik tanulmány feladata.

Пал Корниш

ПОДГОТОВКА НАСТУПАТЕЛЬНОЙ ОПЕРАЦИИ ВОРОНЕЖСКОГО ФРОНТА ДЛЯ РАЗГРОМА ЮЖНОГО ФЛАНГА НЕМЕЦКОЙ АРМЕЙСКОЙ ГРУППЫ „Б” (2 ВЕНГЕРСКОЙ И ЧАСТЕЙ 8 ИТАЛЬЯНСКОЙ АРМИЙ)

Резюме

Идя навстречу 40-ой годовшине события, автор статьи рассматривает вопросы подготовки операции в январе 1940 года, целью которой был разгром южного фланга немецкой армейской группировки „Б”, в том числе и частей 2 венгерской армии, находившихся у верхнего течения Дона.

На основании детального анализа общего положения на советско—германском фронте и особенно затронутого участка фронта, автор рассматривает подготовку Советской Армии к наступлению, начиная с директивы Верховного Командования Советской Армии от 20 декабря 1942 года вплоть до начала наступления 12 января 1943 года. На основании использованных подлинных советских документов, которые в подавляющем большинстве своем впервые приводятся в специальной литературе, автор доказывает, что силы Советской Армии, предназначенные к проведению операции, отнюдь не означали такого подавляющего превосходства сил, как это обычно считалось и как об этом можно прочитать в западной литературе. Напротив: как по всему фронту, так и на затронутом в операции участке советские войска имели преимущество в танках и артиллерии гораздо меньше, чем это необходимо теоретически, — всего в 50 %, а в отношении пехоты превосходство было на стороне оборонявшихся сил немцев. Решающим фактором успеха были мастерски и скрытно проведенная подготовка операции, громадное сосредоточение имеющихся в распоряжении сил в ущерб остальных участков фронта и внезапность наступления.

Положение 2 венгерской армии было не хуже, чем положение находившихся рядом итальянских и немецких войск. В этот период немецкое руководство уже не располагало соответствующими резервами.

Автор доказывает, что расположение 2 венгерской армии соответствовало общепринятым в то время уставам.

Автор статьи опровергает несколько таких объяснений, которые распространились после объяснений побитых венгерских руководителей, как-то: отсутствие зимнего снаряжения,

чрезвычайно сильные морозы, чрезвычайно неблагоприятные условия местности и указывает, что технические неходстатки обороны венгерской армии также объясняются лишь упущениями венгерского руководства. Автор приводит средние данные температуры той зимы, которые далеко не достигали -40° или -50° С, на которые обычно сосылались.

Детальное изложение хода организации наступления, постатейное перечисление участвовавших в нем сил Советской Армии, подробное рассмотрение соотношения сил в статье даст основу для изучения проведения этой операции.

Pál Kornis

DIE VORBEREITUNG DER OFFENSIVE AN DER WORONESCHER FRONT
ZUR ZERSCHLAGUNG DES SÜDFLÜGELS DER HEERESGRUPPE „B“
(2. UNGARISCHE UND TEILE DER 8. ITALIENISCHEN ARMEE) JANUAR, 1943

Resumee

Die vierzigste Jahreswende hat dem Verfasser den Anlaß geboten, sich in diesem Werk mit der Vorbereitung der Operation vom Januar 1943, deren Ziel war die südliche Richtung der deutschen Heeresgruppe „B“ sowie die 2. Ungarische Armee, die am Oberlauf des Dons stationierte, zu zerschlagen.

Durch eine ausführliche Analyse der allgemeinen Lage der deutsch-sowjetischen Frontlinie und des betreffenden Abschnittes beschreibt er die Vorbereitungen vom der Ausgabe der Direktiven des Obersten Hauptquartiers der Sowjetischen Armee vom 20sten Dezember 1942 bis zur Eröffnung des Angriffs am 12ten Januar. Er beweist aufgrund der benutzten sowjetischen Originaldokumente, von denen die meisten zum ersten Mal in der Fachliteratur erscheinen, daß die bei der Operation zur Verfügung stehenden Kräfte für die sowjetischen Armee bei weitem kein so großes Übergewicht bedeuteten, wie es allgemein gedacht ist, oder es in dem von Unterschiebungen durchdrungenen Westen in der Literatur zu finden ist.

Im Gegenteil: Sowohl an der ganzen Frontlinie als auch auf dem betreffenden Abschnitt der Operation hatten die sowjetischen Truppen hinsichtlich Tanken und der Artillerie nur kleineres Übergewicht als es notwendig gewesen wäre — etwa 50 Prozent und hinsichtlich der Infanterie waren die Verteidigungsgruppen in Überlegenheit. Die meisterhafte und gebeime Vorbereitung der Operation, die beträchtliche Zusammenziehung der verfügbaren Kräfte zum Nachteil der anderen Abschnitte sowie der unerwartete Angriff waren die entscheidenden Faktoren der Erfolgs.

Die Analyse der deutschen Armee weist darauf hin, daß die Lage der 2. Ungarischen Armee nicht schlechter war, als die der italienischen und deutschen Truppen neben ihr und daß die deutsche Führung zu der Zeit über keine ausreichenden Reserven mehr verfügte. Er beweist, daß die Ausdehnung der 2. Ungarischen Armee sowohl der Lage als auch den derzeitigen Ordnungen entsprach und die Bezugnahme darauf bei der Begründung der Niederlage unberechtigt ist.

Er wiederlegt Erläuterungen, die sich nach den Ausreden der besiegten ungarischen Offiziere verbreiteten, wie zum Beispiel der Mangel an Winterrüstung, die außerordentliche Kälte, das ungünstige Feld, und es weist auch darauf hin, daß auch die technischen Lücken der Verteidigung nur den Versäumnissen der ungarischen Militärführung anzurechnen sind. Er gibt die Tagestemperaturen an, die keineswegs den minus 40 oder 50 Grad erreichten, auf den auch oft Bezug genommen wird.

Die Beschreibung wie den Angriff organisiert wurde, die Anführung der anwesenden Posten der sowjetischen Kräfte und die ausführliche Erörterung der Kräfteverhältnisse nicht nur benehmen alle diesbezügliche Zweifel sondern dienen auch zum Grund für eine ähnliche Studie, die die Durchführung der Operation, d. h. das Zerschlagen der Zweiten Ungarischen Armee erörtert.